

#odkrywaj
S **DECKIE**

#odkrywaj SĄDECKIE

Sądeczczyzna to kraina różnorodności, gościnnych ludzi i niezliczonych turystycznych szlaków. Malowniczy krajobraz z górami, rzekami i dolinami zaskakuje i sprawia, że chce się tutaj wracać. Jest to region bogaty kulturowo, a zachowanie tradycji ma dla mieszkańców wielką wartość.

W krainie, gdzie góry i woda malują pejzaże, każdy znajdzie coś dla siebie.

Niezależnie od stylu życia, zainteresowań, sposobu spędzania wolnego czasu, tutaj, w Powiecie Nowosądeckim, poczujesz dobrostan duszy i ciała.

Na przemierzanie sądeckich szlaków decydują się podróżnicy spragnieni ciszy, bliskości natury i prawdziwego pozamiejskiego życia. I właśnie tu, na Sądeczyźnie, to wszystko znajdują.

Nowoczesne pensjonaty, gospodarstwa agroturystyczne i klimatycznie urządzone domki zapewnią wypoczynek po całodziennych wędrówkach.

Kojące górskie widoki i uzdrowiskowy mikroklimat lub pokłady adrenaliny w otoczeniu sądeckiej przyrody – wybór jest tylko Twój.

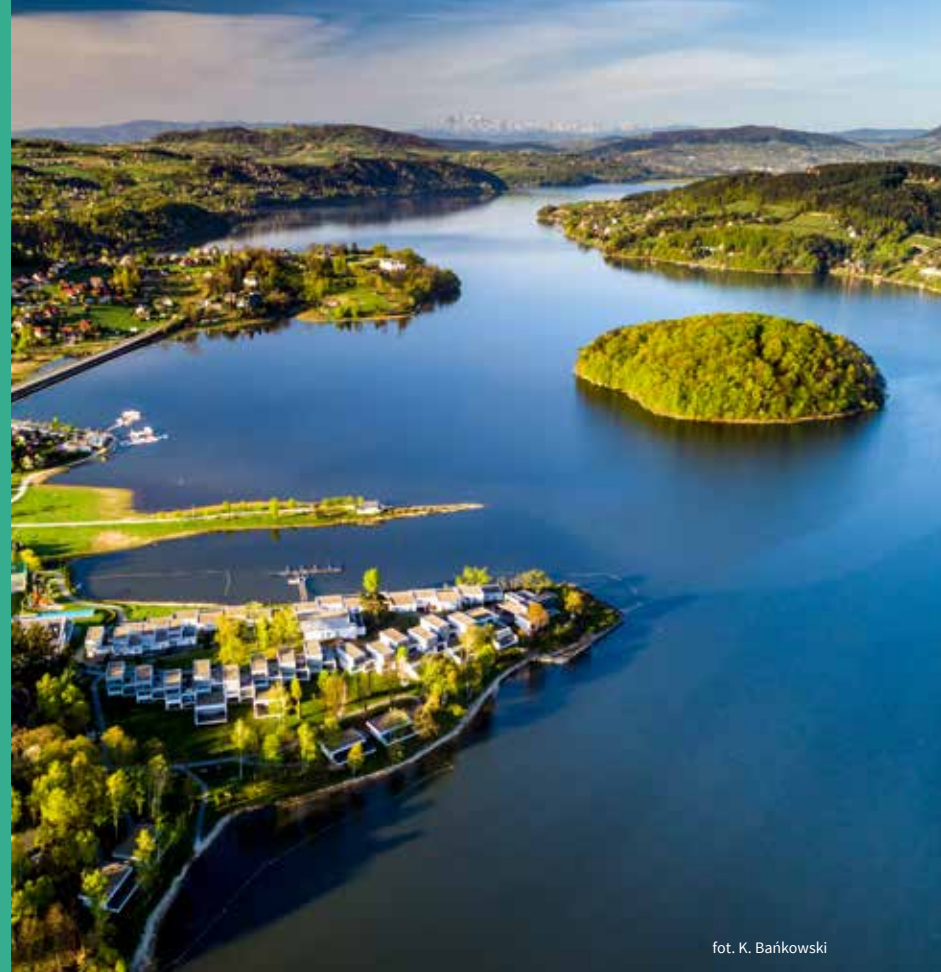
Podróżuj, spełniaj marzenia i... odkrywaj Sądeckie.

SĄDECKIE
REKREACYJNIE

SUDECKIE REKREACYJNIE

Jezioro Rożnowskie
Spływ łodziami Doliną Popradu
Park Wodny w Starym Sączu
Centrum Rekreacji i Sportu Zapopradzie
Baseny na Radwanowie w Piwnicznej-Zdroju
Tor Kajakarstwa Górskiego Wietrznice
Spływy pontonowe i kajakowe
Trasy rowerowe
Aquapark w Chelmcu

fot. K. Bańkowski

JEZIORO ROŻNOWSKIE

Jezioro Rożnowskie to zbiornik wodny o powierzchni 1600 ha, powstały w wyniku spiętrzenia wód rzeki Dunajec. Silnie rozwinięta linia brzegowa oraz strome i w dużej części zalesione brzegi sprawiają, że jest to obszar malowniczy o zróżnicowanym krajobrazie. Wyjątkowym miejscem jest Wyspa Grodzisko (zwana „małą wyspą”) – obszar chronionego krajobrazu i rezerwat ptactwa wodnego. Wejście na wyspę jest niemożliwe.

Nad wodą usytuowanych jest kilka miejscowości letniskowych: Tęgoborze, Znamirówice, Zbyszyce, Bartkowa-Posadowa, Gródek nad Dunajcem, Tabaszowa, Rożnów. W Gródku nad Dunajcem przy piaszczystej plaży wyznaczono dogodne miejsca do kąpielii. W Znamirówicach znajduje się przystań, którą opiekuje się Yacht Club PTTK „Beskid”. Tu organizowane są m.in. szkolenia na stopień żeglarsza jachtowego oraz infrastruktura do wodowania i wyciągania łodzi oraz hangarowania i bazowania jachtów.

Okolice jeziora są rajem dla żeglarzy, wędkarzy i fotografów - ornitologów.

Ośrodek Szkolenia Żeglarskiego i Rekreacji Wodnej Yacht Club PTTK „Beskid”
Znamirówice 23, 33-312 Tęgoborze, tel. +48 18 444 91 00
www.znamirówice.pl

fol. J. Wańczyk

fol. A. Klimkowski

SPŁYW ŁODZIAMI DOLINĄ POPRADU

Przystań początkowa spływu łodziami flisackimi Doliną Popradu znajduje się w Piwnicznej-Zdroju, natomiast przystań końcowa zlokalizowana jest w Rytrze u stóp wzgórza zamkowego.

Spływ odbywa się bezpiecznymi, niezatapialnymi łodziami o bardzo małym zanurzeniu (12 cm), co pozwala na korzystanie z atrakcji nawet przy niskich stanach wód. Łodzie, zwane również tratwami, prowadzą flisacy, sterując nimi za pomocą drewnianych żerdzi. Spływ trwa ok. 1,5-2,5 godz.

w zależności od stanu wody, siły oraz kierunku wiatru. Pojemność łodzi to maksymalnie 14 osób. Po pokonaniu około 10 km trasy uczestnicy dobiegają do przystani w Rytrze. Organizatorzy przygotowali również krótszą wersję spływu, który na życzenie klientów może się skończyć w miejscowości Młodów.

W trakcie wycieczki można podziwiać malownicze krajobrazy roztaczające się wzdłuż meandrów Popradu oraz poczuć bliskość beskidzkiej natury.

PARK WODNY W STARYM SĄCZU

Park Wodny „Stawy” w Starym Sączu to kąpielisko i akwen dla niewielkich łódek, kajaków i rowerów wodnych. Powstało ono na wyrobisku po dawnej żwirowni.

Obiekt posiada nowoczesne pochylnie do wodowania. Urządzono tu również plażę, plac zabaw dla dzieci, boisko plażowe, szatnię oraz wypożyczalnię sprzętu wodnego i rekreacyjnego. Nad bezpieczeństwem wypoczywających czuwają wykwalifikowani ratownicy WOPR. Dla odwiedzających przygoto-

wano bezpłatny parking. Obiekt jest czynny tylko w sezonie letnim, zwykle w godz. 10:00-20:00, a wstęp jest płatny. Stan wody jest monitorowany, a informacje na ten temat można uzyskać pod numerem tel. +48 18 446 00 64.

W pobliżu parku wodnego znajdują się ścieżki rowerowe, bezpłatny parking, park linowy oraz enklawa przyrodnicza Bobrowisko, gdzie można obserwować zwierzęta w ich naturalnym środowisku m.in. bobry czy pary łabędzi niemych.

Przystań początkowa: ul. Gąsiorowskiego 12, 33-350 Piwniczna-Zdrój
Przystań końcowa: Rytrze 572, 33-343, tel. +48 18 446 84 49
www.splywdolinapopradu.pl

N 49° 34' 56.615, E 20° 38' 31.128
ul. Wielki Wygon, 33-340 Stary Sącz
www.wstarymsaczu.pl

fot. A. Klimkowski

fot. A. Klimkowski

CENTRUM REKREACJI I SPORTU ZAPOPRAZDZIE

Baseny na Zapopradziu w Muszynie to wspaniałe miejsce do zabawy dla dzieci i dorosłych. Na terenie kompleksu znajdują się m.in.: basen rekreacyjny (głębokość 135 cm), w którym zostały wydzielone tory pływackie o długości 25 m oraz cztery jacuzzi wypełnione wodą leczniczą, a także brodziki z małą zjeżdżalnią w kształcie słonia i fontanną – nosorożcem. Woda w basenach podgrzewana jest do około 28°C, a w jacuzzi ma temperaturę 33°C. Dodatkową atrakcją jest zjeżdżalnia rodzinna składająca się z dwóch torów

o szerokości 180 cm i długości 10 m każdy. Szeroka i prosta nawierzchnia zjeżdżalni pozwala na jednoczesne ślizganie się całych rodzin. Jej końcówka ma mniejszy spadek umożliwiając bezpieczne zakończenie przejażdżki w basenie. Są tu także: kaskady, masaże ścienne, grzybek wodny, grot sztucznej fali oraz kula wytwarzająca sztuczną falę, gejzer denny i siatka do wspinaczki w brodziku dla dzieci. Przy kompleksie znajduje się także zaplecze gastronomiczne oraz amfiteatr.

BASENY NA RADWANOWIE W PIWNICZNEJ-ZDROJU

Kąpielisko w Piwnicznej-Zdroju zlokalizowane na Radwanowie, składa się z części zamkniętej oraz atrakcji na świeżym powietrzu. Część obiektu znajdująca się pod dachem podzielona jest na trzy tory pływackie. Duża zewnętrzna niecka ma również trzy tory o głębokości od 1,2 m do 1,8 m. Przygotowano tam dwie zjeżdżalnie i masaże wodne. Na terenie basenów jest również wanna z hydromasażem i sauna. Obok części rekreacyjnej znajduje się zaplecze gastronomiczne. Baseny cieszą spragnionych wodnych

atrakcji w sezonie letnim, a w okresie zimowym na terenie kąpieliska funkcjonuje lodowisko oraz wypożyczalnia łyżew. Sztucznie chłodzona tafla zapewni fantastyczną zabawę nawet w przypadku zmiennej pogody.

Na terenie miasta świetnym terenem spacerowym jest Park Węgielnik skąd dojdziemy na szczyt góry z wieżą widokową, a dzieci spędzą czas na atrakcyjnym placu zabaw. Będąc w Piwnicznej-Zdroju nie można również zapomnieć o degustacji lokalnych wód mineralnych i tradycyjnych lodów.

Centrum Rekreacji i Sportu Zapopradzie
Al. Zdrojowa 4, 33-370 Muszyna, tel. +48 506 066 978
www.zapopradzie.pl

ul. Łomnickie 85, 33-350 Piwniczna-Zdrój
tel. +48 18 442 32 08
basenyradwanow.piwniczna.pl

fot. E. Mrózek

fot. A. Klimkowski

TOR KAJAKARSTWA GÓRSKIEGO WIETRZNICE

Tor Kajakarstwa Górskiego Wietrznice k. Łącka to obiekt na rzece Dunajec, który spełnia warunki do organizacji międzynarodowych imprez rangi mistrzostw Europy czy świata. Tor przeznaczony jest do uprawiania sportu wyczynowego. Możliwe jest wynajęcie go na godziny, dzięki czemu można organizować tu zawody w kajakarstwie górskim oraz zgrupowania szkoleniowe, zielone szkoły i imprezy integracyjne dla firm. Tor slalomowy ma długość 350 m, różnica poziomów wynosi trzy metry. Obiekt zawiera wszystkie przeszkody wodne torów

kajakowych o zróżnicowanym stopniu trudności. Służy również do szkolenia najmłodszych adeptów kajakarstwa. Do Wietrznic każdego roku zjeżdżają amatorzy dzikich wód, wielu z nich tutaj zaczyna swą życiową przygodę z tą formą kajakowania. Dla zaawansowanych przygotowano propozycję rozrywki ekstremalnej – aquakanioning. Uczestnicy wyposażeni w kamizelki ratunkowe, kaski i strój neoprenowy zmagają się z żywiołem górskiej rzeki. To również element szkolenia ratowników GOPR, TOPR oraz jednostek specjalnych Straży Granicznej.

SPŁYWY PONTONOWE I KAJAKOWE

Poprad kusi miłośników spływów pontonowych i kajakowych. Trasę spływu można wyznaczyć na dowolnym odcinku rzeki pomiędzy Starą Lubownią na Słowacji, a ujściem Popradu do Dunajca pod Nowym Sączem.

Na polskiej części Popradu najpopularniejszy jest odcinek od Muszyny do Żegiestowa, który – w zależności od stanu wody i liczby postojów – pokonuje się w czasie od 1,5 do 4 godz. Spływ nie wymaga specjalnego przygotowania ani wysiłku fizycznego. Sterowanie pontonem nie jest trudne,

konieczne jest tylko zgranie załogi i minimalna sprawność pozwalająca na wiosłowanie.

Kajak daje więcej swobody niż ponton i pozwala cieszyć się spływem w samotności lub we dwoje. Poprad poniżej Starej Lubowni jest w całości dostępny dla kajakarzy. Występują tam na przemian dość długie, płaskie, zapewniające spokojny nurt rzeki tereny oraz dynamiczne spadki, dostarczające podróżnikom dawek adrenaliny. Dodatkowo bliskość sądeckiej przyrody koi i odpręża.

Tor Kajakarstwa Górskiego Wietrznice
Zabrzeż, 33-390 Łącka
www.wietrznice.eu

Abacom (Żegiestów, tel. +48 502 350 895), Fabryka Endorfiny (Krynica-Zdrój, tel. +48 604 483 578), Czysta Frajda (Muszyna, tel. +48 509 998 812), Fun Race (Krynica-Zdrój, tel. +48 501 724 216)

foto. A. Klimkowski

foto. A. Klimkowski

TRASY ROWEROWE

Doskonałym pomysłem na zwiedzenie Sądeczyny jest podróż rowerem kilometrami przepięknych tras rowerowych takich jak VeloDunajec, VeloNatura, VeloKrynica, AquaVelo czy Karpacki Szlak Rowerowy. Fani MTB odnajdą się na ośmiu oznakowanych trasach o łącznej długości 125 km w okolicach Krynicy-Zdroju. Na Sądeczynie przygotowano ponad 1200 km tras i szlaków rowerowych i ciągle powstają nowe. Mają zróżnicowaną skalę trudności oraz rodzaj nawierzchni (asfaltowe, szutrowe i bite).

Powstały również trzy kładki rowerowe na pograniczu polsko-słowackim, które łączą sądeckie ścieżki ze szlakami rowerowymi naszych południowych sąsiadów. Kładki na Popradzie

na trasie EuroVelo11: Żegiestów - Sulin, Milik - Legnava oraz Andrzejówka (Ługi) - Mały Lipnik łączą nie tylko terytoria dwóch państw, ale przede wszystkim spełniają marzenia rowerzystów o zapierających dech w piersiach widokach na tej wyjątkowej, transeuropejskiej trasie.

W ramach szlaków VeloMałopolska przez teren powiatu nowosądeckiego przebiegają szlaki VeloDunajec, VeloNatura i VeloKrynica (z Krynicy do Muszyny). Trasa VeloDunajec biegnie m.in. przez Stary Sącz, Nowy Sącz i okolice Jeziora Rożnowskiego. Trasa VeloNatura (małopolski odcinek trasy EuroVelo 11) ma długość 271 km. Rozpoczyna się w Muszynie. Przebiega przez najbardziej atrakcyjne tereny

doliny Popradu i Dunajca w otoczeniu Beskidu Sądeckiego.

AquaVelo to ścieżka rowerowa łącząca uzdrowiska obszarów przygranicznych, tereny cenne przyrodniczo, obfitujące w zabytki architektury drewnianej, źródła wód mineralnych oraz prezentujących wielokulturowe dziedzictwo i lokalne tradycje.

Wzdłuż tras można spotkać punkty MOR - Miejsca Obsługi Rowerzystów, czyli punkty postojowe, przy których można odpocząć lub schronić się przed deszczem.

Trasy są ciągle rozbudowywane i ulepszone, dlatego przed każdą wyprawą warto sprawdzić aktualne warunki.

Karpacki Szlak Rowerowy to projekt zrealizowany przez Sądecką Organizację Turystyczną, w ramach którego wytyczono kilka tras: Szlak Główny (175 km), Sądecki Szlak Rowerowy (63 km), Wielokulturowy Szlak Rowerowy (120 km), Winny Rowerowy Szlak (85 km), Królewski Szlak Rowerowy (130 km), Transgraniczny Szlak Rowerowy (72 km), trasa Rożnowska (32 km) trasa Łososińska (33 km).

www.nowosadecki.pl/pl/wycieczki-rowerowe-ii
www.nowosadecki.pl/pl/aplikacja-sadecko-spiskie-wrota

fol. D. Radziak

AQUAPARK W CHEŁMCU

W Chełmcu działa pływalnia Aqua Centrum Chelmiec czynna codziennie od godz. 6:00 do 22:00. Obiekt podzielony jest na strefy: basen pływacki o wymiarach 25x12,5 m i głębokości 1,20-1,80 m oraz basen rekreacyjny o wymiarach 10,9x5,5 m i głębokości 1,2 m z atrakcjami: masaż karku wąski, masaż karku szeroki, masaż ścienny 3-dyszowy, gejzer powietrzny, leżanka powietrzna (7 stanowisk), a ponadto basen szkoleniowy i brodzik dla dzieci, zjeżdżalnia o długości ponad 50 m, wanna z hydromasażem,

baseny witalne z wodą magnezową oraz basen z solanką, jacuzzi i strefę saun. W strefie saunowej do dyspozycji gości są: sauna fińska, parowa i infrared, łaźnia parowa, leżanki, natryski, kubeł z zimną wodą oraz basen z zimną wodą. W obiekcie działa również grotta solna z tężnią, a także klub fitness i siłownia. W Aqua Centrum prowadzone są zajęcia z nauki i doskonalenia pływania dla dzieci i dorosłych oraz aqua aerobik. Można tu również zarezerwować tor pływacki na wyłączność.

SUDECKIE
ŚLADY PRZESZŁOŚCI

Aqua Centrum Chelmiec
ul. Marcinkowicka 9, 33-395 Chelmiec, tel. +48 18 262 12 22, +48 18 262 02 99
www.basen.chelmiec.pl

ŚLADY PRZESZŁOŚCI

Muzeum Nikifora w Krynicy-Zdroju
Zagroda „Kubalówka” w Podegrodziu
Muzeum Sztuki Ludowej w Paszynie
Miasteczko Galicyjskie w Nowym Sączu
Sądecki Park Etnograficzny
Ruiny zamku w Muszynie
Ruiny zamku w Rytrze
Dwory i pałace
Muzeum Regionalne w Piwnicznej-Zdroju

fol. K. Bańkowski

▶ MUZEUM NIKIFORA W KRYNICY-ZDROJU

W muzeum zgromadzono twórczość jednego z najsłynniejszych malarzy z kręgu malarstwa intuicyjnego – Nikifora, który był z pochodzenia Łemkiem (Rusinem). Wychowywała go matka, po której odziedziczył wadę słuchu i wymowy. Został sierotą w czasie I wojny światowej. Dla społeczności Krynicy był odmieńcem, z którym trudno się było porozumieć. Nie wiadomo skąd się wzięło jego przezwisko „Nikifor” (lub „Netyfor”). Używał go jednak od najmłodszych lat. Dopiero w 1963 r. urzędowo nadano mu nazwi-

sko „Krynicki”. W 2003 r. sąd w Muszynie rozstrzygnął, że prawdziwe imię i nazwisko Nikifora to: Epifaniusz (Epifan) Drowniak.

Muzeum Nikifora mieści się w zabytkowej Willi Romanówka. Artysta malował głównie akwarelami, preferował widoki miejskiej architektury i zaskakiwał ogromem detali. Oprócz akwareli w Muzeum są również gwasze i rysunki. Część dokumentacyjną wystawy stanowią pamiątki po artyście, publikacje mu poświęcone oraz stare fotografie.

Bulwary Dietla 19, 33-380 Krynica-Zdrój
tel. +48 18 471 53 03
www.muzeum.sacz.pl

fot. K. Bańkowski

fot. A. Klimkowski

ZAGRODA „KUBALÓWKA” W PODEGRODZIU

Zagroda „Kubalówka” to wyjątkowe miejsce, gdzie zgromadzono szczególną kolekcję ponad 800 eksponatów prezentujących kulturę lachowską. Została odtworzona w objęciu podegrodzkiej rodziny Bodzionych „Kubali”. Drewniany zespół obiektów składa się z chałupy, spichlerza i kuźni, wyposażonych w stare, tradycyjne sprzęty. We wnętrzach częściowo ukazano mieszkanie rodziny chłopskiej z Podegrodzia z pierwszej połowy ubiegłego wieku. Jednym z elementów „Kubalówki” jest niewielka drewniana kuźnia wiejska z początku XX wieku. Odtworzono

w niej palenisko z miechem i kowadłem. Narzędzia kowalskie pochodzą z dawnych przydomowych kuźni podegrodzkich. Kuźnia uruchamiana jest na potrzeby własne, sąsiadów i zwiedzających, a pracujący w niej wówczas kowal prezentuje tradycyjne rzemiosło. W Kubalówce odbywają się pokazy tradycyjnych zajęć wiejskich takich jak: pieczenie chleba, wypiek opłatków wigilijnych, wykonywanie ozdób obrzędowych, czy układanie bukietów na święto Matki Boskiej Zielnej. Większość eksponatów pochodzi z końca XIX lub początku XX wieku.

MUZEUM SZTUKI LUDOWEJ W PASZYNI

Niezwykłe zbiory w liczbie około 3300 eksponatów, znajdują się w Muzeum Parafialnym Sztuki Ludowej im. księdza Edwarda Nitki w Paszynie, gdzie eksponowane jest malarstwo, rzeźby w drewnie i kamieniu, płaskorzeźby, wyroby ze słomy, papieru i innych materiałów przede wszystkim autorstwa paszyńskich artystów-rękodzielników. Zbiory, obejmują również dary artystów odwiedzających Paszyn, obiekty zakupione i zebrane przez księży: Edwarda Nitkę, Stanisława Janasa i Jerzego Bulsę. Muzeum zlokalizowane jest w budynku dawnej plebanii.

Początki Muzeum sięgają lat 50. XX w. Wtedy w Paszynie proboszczem został ks. Edward Nitka. To on zaktywizował mieszkańców i doprowadził do powstania grupy liczącej ponad 50 artystów ludowych. Już wtedy dzięki Jego inicjatywie przez miejscowych twórców wykonany został wystroj tutejszego kościoła. Należą do niego: Siedem Boleści Matki Bożej – autorstwa Wojciecha Oleksego oraz Droga Krzyżowa, Chrzcielnica, ambona, podstawa pod paschał, dwa konfesjonały i Ostatnia Wieczerza artysty plastyka Franciszka Palki.

 Podegrodzie 202, 33-386
tel. +48 18 445 91 13
www.gok-podegrodzie.net

 Paszyn 197, 33-326 Mogilno
tel. +48 18 440 27 97, +48 18 440 29 00
www.muzeumpaszyn.diecezja.tarnow.pl

fol. A. Klimkowski

fol. D. Radziak

▶ MIASTECZKO GALICYJSKIE W NOWYM SĄCZU

Można powiedzieć, że miasteczko Galicyjskie to Stary Sącz, Lanckorona i Lipnica Murowana w jednym miejscu – czyli miasteczko rodem z Galicji z końca XIX wieku w pigułce. Atrakcją są tu: starosądecki ratusz i dwór szlachecki z Łososiny Górnej, remiza straży pożarnej oraz budynki mieszkalne, a w nich zaaranżowane pracownie m.in.: zegarmistrzowska, krawiecka, atelier fotograficzne, zakład fryzjerski, apteka, gabinet dentystyczny, poczta, cukiernia i warsztat garncarza. Ratusz to budynek ze smu-

klą wieżą i arkadowymi podcieniami będący repliką niedosłej siedziby starosądeckich władz, której wznoszenie rozpoczęto na początku XIX w., ale nigdy nie dokończono. W budynkach Miasteczka urządzono sale wystawowe, hotel, centrum konferencyjne i sklepy. Znajduje się tutaj również karczma regionalna serwująca lokalne jadło, a nieopodal zespół trzech zagród kolonistów niemieckich z Gołkowic z przełomu XVIII i XIX w. Dopełnieniem całości jest odbudowany i wyposażony zbór ewangelicki ze Stadet.

▶ SĄDECKI PARK ETNOGRAFICZNY

Sądecki Park Etnograficzny prezentuje budownictwo i szerokie aspekty życia codziennego wszystkich grup ludności zamieszkujących niegdyś Sądecczyznę i składających się na jej specyfikę geograficzną, historyczną, gospodarczą oraz kulturową. Łącznie w Sądeckim Parku Etnograficznym na 20 ha zgromadzono ok. 70 – w większości oryginalnych – obiektów, a także ponad 7 tys. eksponatów prezentujących kulturę ludową Lachów, Pogórzeń, Górali Łąckich, Łemków i Cyganów Karpackich. Do najciekawszych należą:

lachowska zagroda z Gostwicy, pogórzeńska chałupa z Niecwi, chałupa zielańska z Lipnicy Wielkiej, dwór z Rdzawy, stodoła z Zarzeczca, zagrody z Obidzy i Królowej Górnej, kurna chata z Łabowej, kuźnia z Czaczowa, cerkiew św. Dymitra Męczennika w Czarnej, drewniany XVIII-wieczny kościół pw. św. Piotra i Pawła z Łososiny Dolnej oraz kościół ze Świniarska. Sądecki Park Etnograficzny można zwiedzać indywidualnie lub z przewodnikiem przez cały rok. W poniedziałki ekspozycja jest nieczynna.

ul. Lwowska 226, 33-300 Nowy Sącz
tel. +48 18 444 35 70
www.muzeum.sacz.pl

ul. B. Wieniawy-Długoszewskiego 83b, 33-300 Nowy Sącz
tel. +48 18 441 44 12
www.muzeum.sacz.pl

fot. A. Klimkowski

fot. A. Klimkowski

RUINY ZAMKU W MUSZYNIE

W Muszynie na stromym wzgórzu – popularnie nazywanym Basztą – nad zakolem Popradu zachowały się ruiny zamku, który powstał ok. 1390 r. Był rezydencją starostów biskupiego „Państwa Muszyńskiego” do 1474 r., kiedy to został znacznie zniszczony. W okresie rozbiorów nastąpiła jego całkowita degradacja. Do tego przyczynili się podobno także włóscy kamieniarze budujący tunel kolejowy w Żegiestowie, którzy wysadzili część murów w poszukiwaniu legendarnych skarbów. Do czasów współczesnych zachowały się jedynie fragmenty murów od strony

południowej oraz sterczyna ściany graniastej wieży w pobliżu przekopu. W latach 90. XX stulecia podczas prac wykopaliskowych odkryto i zabezpieczono resztki sklepienia oraz mury wieży zamkowej. Naprzeciw ruin widoczny jest nasyp ziemny – pozostałość gródka zbudowanego prawdopodobnie przez króla Bolesława Śmiałego w XI w., opuszczonego i zniszczonego pod koniec XV stulecia. Od strony południowej na kamiennym postumencie, na murach zamku znajduje się figura Najświętszej Marii Panny ufundowana przez parafian w 1979 r.

RUINY ZAMKU W RYTRZE

Ruiny zamku w Rytrze dumnie górują na wzgórzu nad rzeką Poprad. Początki budowli sięgają XIII w. Wówczas był to obiekt drewniany. W efekcie nadania przez Władysława Łokietka zakonowi klarysek ze Starego Sącza przywileju pobierania opłat celnych pod zamkiem Ritter, stał się strażnicą przy komorze celnej nad Popradem. Czasy jego świetności przypadają na XIV i XV w. Bywali tutaj: król Kazimierz Wielki, Władysław Jagiełło, królowa Jadwiga, Kazimierz Jagiellończyk. Z zamkiem wiążą się liczne podania i legendy. Jan Długosz wspomina

o ukryciu skarbu w Rytrze. Podobno siostry klaryski ze Starego Sącza pokazały mu testament Piotra Wydźgi, w którym informuje on o ukryciu złota, na jakie natrafił w pobliskich górach. Owianych legendami skarbów szukano wielu, nikomu jednak nie udało się ich odnaleźć. W trakcie prowadzonych prac renowacyjnych odnaleziono m.in. fragmenty ceramiki, zbroi i okuć rycerskich, gwoździe oraz monety. Do ruin zamku można dotrzeć dość stromą betonową ścieżką, a u celu rozkoszować się widokami na dolinę Popradu. Wejście na teren obiektu jest bezpłatne.

N 49° 21' 13.693, E 20° 53' 26.508
ul. Zazamcze, 33-370 Muszyna
www.zamek.muszyna.pl

N 49° 29' 19.903, E 20° 41' 12.075
33-343 Rytrze
www.rytro.pl

Dwór starostów w Muszynie

Korzenna

Marcinkowice

Witowice Dolne

Brzezna

Rożnów

fot. A. Klimkowski, K. Bańkowski

fot. A. Klimkowski, J. Wańczyk

DWORY I PAŁACE

W krajobraz Sądeckizny dumnie wpisują się również dwory i pałace – dziś w większości odrestaurowane i malowniczo usytuowane. **Dwór Starostów w Muszynie** z przełomu XVIII i XIX wieku pełnił rolę siedziby tutejszych starostów, którzy władali dawnym „Państwem Muszyńskim”. Wraz z kordegardą i dawnym zajazdem tworzył tzw. podzamkowy zespół dworski. Przebudowano go na początku XX w. zachowując klasycystyczny styl, a w latach 2014-2015 odrestaurowano. Obecnie jest siedzibą Ośrodka Kultury,

w którym mieści się także stylowa kawiarenka. Obok powstał Dom Kultury i Rzemiosła, gdzie można spróbować swoich sił w zaplataniu powrozów czy garncarstwie. Wokół budynku urządzono ogród w stylu francuskim z fontanną i sceną dla kameralnych koncertów. W **Marcinkowicach** w zabytkowym parku znajduje się dwór z XVIII w., w którym obecnie mieści się m.in. muzeum ze zbiorami dot. ostatnich właścicieli obiektu – rodziny Morawskich oraz eksponatami z I wojny światowej. W **Tęgoborzy** znajduje

się XIX-wieczny murowany pałac wybudowany przez ród Stadnickich. Jest własnością prywatną i nie został udostępniony do zwiedzania. Z kolei dwór w **Brzeznej** z XIX w. to przykład zabudowy dworskiej o bardzo rozwiniętej infrastrukturze, samowystarczalnej gospodarczo. W **Rożnowie** zachowały się resztki fortyfikacji z XVI w., której budowę rozpoczął hetman wielki koronny Jan Tarnowski – prawnuk Zawiszy Czarnego. Jest tutaj również beluarda z XVII-XVIII w. oraz klasycystyczny dwór z XIX w. Warto zobaczyć także od-

nowiony dwór w **Korzennej** z drugiej połowy XIX w. znajdujący się w starym zespole parkowym, a także dwór w **Witowicach Dolnych**. To budowla klasycystyczna z kamienia i cegły powstała w XIX w. Stanowi własność prywatną. W **Nawojowej** ciekawostką jest murowany pałac Stadnickich wraz z rozległym parkiem obfitującym w pomniki przyrody. Obiekt nie jest przeznaczony do zwiedzania. Dominujący nad okolicą dwór w **Lipnicy Wielkiej** przeszedł gruntowną renowację w 2018 r. i obecnie jest siedzibą instytucji kultury.

Marcinkowice: N 49° 40' 4.933, E 20° 38' 47.602

Tęgoborze: N 49° 42' 30.084, E 20° 38' 21.05

Brzezna: N 49° 36' 2.096, E 20° 36' 50.3892

Rożnów: N 49° 46' 21.504, E 20° 41' 39.707

Korzenna: N 49° 41' 11.689, E 20° 50' 35.134

Witowice Dolne: N 49° 47' 6.313, E 20° 39' 35.777

Nawojowa: 49° 33' 32.938, E 20° 44' 42.981

Lipnica Wielka: 49° 41' 46.55, E 20° 52' 16.025

MUZEUM REGIONALNE W PIWNICZNEJ-ZDROJU

Muzeum Regionalne Towarzystwa Miłośników Piwnicznej mieści się w Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury w Piwnicznej-Zdroju. Posiada w swoich zasobach ponad dwa tysiące eksponatów, w tym zbiory etnograficzne, miejskie pamiątki historyczne, archiwalne dokumenty, fotografie oraz mini skansen. Niezwykle bogaty jest dział etnograficzny ze zbiorami sprzętu domowego i gospodarskiego, narzędzi rzemieślniczych, zabytków dawnego rękodzieła i strojów. Można tu obejrzeć ludowy strój Czarnych Górali z gunią

i portkami z czarnego sukna oraz kobiety z katanką i spódnicą tzw. błęciciorą. Zbiory historyczne to m.in. fotokopie i reprodukcje dokumentów lokacyjnych, przywilejów miasta oraz pamiątki z okresu Powstania Styczniowego, I i II wojny światowej. Wyjątkowa jest - największa tego typu w Europie - kolekcja dawnego sprzętu narciarskiego i starych nart gromadzonych latami pięknych okazów czeskich, austriackich, niemieckich, francuskich i polskich biegówek oraz zjazdówek podarowanych przez prof. Zygmunta Bielczyka.

Rynek 11, 33-350 Piwniczna-Zdrój
tel. +48 18 446 44 33
www.tmp-piwniczna.pl

SIDECKIE NA SPACER

Wieża w koronach drzew w Krynicy-Zdroju
Szlaki turystyczne
Magiczne i Sensoryczne Ogrody w Muszynie
Ogrody Biblijne w Muszynie
Platforma widokowa w Woli Kroguleckiej

fot. A. Klimkowski

▶ WIEŻA W KORONACH DRZEW W KRYNICY-ZDROJU

To pierwsza w Polsce wieża widokowa w koronach drzew o unikalnej drewnianej konstrukcji. Zlokalizowana jest w Krynicy-Zdroju na terenie stacji narciarskiej Słotwiny Arena na wysokości 896 m n.p.m. wśród lasów pasma Jaworzyny Krynickiej. Wieża ma niezwykłą drewnianą konstrukcję o wysokości 49,5 m. Prowadzi do niej specjalnie skonstruowana „drewniana piętrowa ścieżka” wznosząca się stopniowo, podpierana przez 18 wież wsporczych i 87 słupów. Łączna długość ścieżki

wynosi 1030 m. Na trasie, dzięki specjalnym instalacjom edukacyjnym, zwiedzający mogą bliżej poznać okoliczną przyrodę oraz historię regionu. Dodatkową atrakcją, szczególnie dla najmłodszych, jest mierząca 60 m długości zjeżdżalnia. Na wieżę dostać się można 6-osobową kolejką krzeselkową wyposażoną w osłony przeciwwiatrowe lub wejść utwardzoną drogą. U stóp wyciągu znajduje się parking i restauracja, a w pobliżu wieży - punkt gastronomiczny.

ul. Słotwińska 51A, 33-380 Krynica-Zdrój
tel. +48 512 409 908, +48 18 471 57 17
www.wiezawidokowa.pl

Schronisko na Przehybie

Schronisko na Hali Łabowskiej

Schronisko na Jaworzynie Krynickiej

Schronisko na Przehybie

Bacówka nad Wierchomlą

fot. K. Bańkowski, A. Klimkowski

SZLAKI TURYSTYCZNE

Na Sądecku przygotowano blisko 1000 km znakowanych szlaków turystycznych. Wędrownikom górskim sprzyjają dobre warunki noclegowe, które zapewniono m.in. w schroniskach PTTK na Hali Łabowskiej, Wierchomli, Jaworzynie Krynickiej oraz Przehybie. Poniżej propozycja kilku popularnych tras turystycznych w formie jednodziennych górskich wędrowek.

Na najwyższy szczyt Beskidu Sądeckiego – **Radziejową** (1262 m n.p.m.) – prowadzi czerwony szlak z Koszarzysk przez Suchą Dolinę w stronę Przełęczy Gromadzkiej (Obidza 930 m n.p.m.). Stamtąd niebieskim szlakiem przechodzimy na Wielki Rogacz (1182 m

n.p.m.), Przełęcz Żłobki, a następnie czerwonym szlakiem na Radziejową. Ze szczytu schodzimy czerwonym szlakiem na Przehybę (1175 m n.p.m.), skąd niebieski szlak prowadzi do Rytra, a droga asfaltowa do Gabonia.

Kolejna wycieczka prowadzi z Łabowej na **Halę Łabowską**. Dalej czerwonym szlakiem można wejść na Wierch Nad Kamieniem (1083 m n.p.m.), skąd rozciąga się piękna panorama Beskidu Sądeckiego. Następnie żółta lub niebieską trasą schodzimy do Łomnicy lub Piwnicznej. Idąc zaś dalej z Wierchu Nad Kamieniem czerwonym szlakiem przez Halę Pisaną (1043 m n.p.m.) i Cyrłę (844 m n.p.m.), docieramy do Rytra. Z Hali Łabowskiej

czerwonym szlakiem możemy też wyruszyć przez Runek (1079 m n.p.m.) na **Jaworzynę Krynicką** (1114 m n.p.m.), z której przy dobrej widoczności można podziwiać rozległą panoramę Tatr. Polecamy również wycieczkę w drugą stronę: z Rytra czerwonym szlakiem na Cyrłę. Po drodze można zobaczyć malowniczo położone nad Popradem ruiny Zamku Ryterskiego, a w chacie górskiej na Cyrli odpocząć i zjeść pyszny obiad. Tamtejszym przysmakiem są pierogi z jagodami i zupa z leśnych grzybów.

Kolejna wycieczka prowadzi drogą ze Szczawnika przez dolinę do **Bacówki nad Wierchomlą** (górskie schronisko turystyczne PTTK w Beskidzie Sądec-

kim). Następnie szlakiem niebieskim, rozległymi połoninami można przejść na Jaworzynkę (1001 m n.p.m.). Podążając dalej szlakiem, wychodzimy na Pustą Wielką (1060 m n.p.m.), skąd za żółtymi znakami wracamy do Szczawnika.

Idealnym pomysłem na spokojną trasę spacerową jest wędrowka z krynickiego deptaku na **Górkę Parkową** spod dolnej stacji kolejki linowej lub ciekawą ścieżką edukacyjną z jedenastoma przystankami. Na szczycie Góry Parkowej znajdują się m.in. Rajske ślizgawki, zjeżdźalnia pontonowa, wystawa "Wehikuł czasu", restauracja, a w zimie również park światła.

fot. A. Klimkowski

fot. A. Klimkowski

MAGICZNE I SENSORYCZNE OGRODY W MUSZYNIE

Muszyńskie ogrody zmysłów oraz ogrody magiczne to doskonały pomysł na relaks, bliskość natury oraz zdrowy i pełen sensorycznych doświadczeń sposób spędzenia wolnego czasu dla całej rodziny.

Ogrody sensoryczne znajdujące się w dzielnicy Zapopradzie oddziałują na wszystkie ludzkie zmysły. Podzielono je na strefy: zdrowia, smakową, dotykową, zapachową, słuchową, wzrokową i dźwiękową oraz baśni i legend o Muszynie. Są tam m.in. alejki spacerowe, ścieżki rowerowe, altanki, przy-

rzędy do ćwiczeń, pawilon muzyczny i wieża widokowa.

Ogrody magiczne, zwane także ogrodami miłości, zlokalizowane są przy Al. Zdrojowej za pijalnią wody mineralnej „Antoni”. Na powierzchni ponad 27 tys. m² usytuowane są figury bogów greckich i alegorie pór roku. Szczególnie warto to niebywałe miejsce odwiedzić wieczorem. Barwne iluminacje świetlne, gejzery denne w stawach oraz muzyka świerszczy sprawiają, że miejsce jest bardzo klimatyczne. Ogród jest otwarty przez cały czas.

OGRODY BIBLIJNE W MUSZYNIE

Ogrody biblijne zajmują ponad hektar powierzchni i znajdują się przy kościele św. Józefa. Jest to czwarty w Polsce i największy tego typu obiekt w kraju. Jak piszą jego twórcy: ogrody są „zrealizowane w konwencji trzech świątyń: Świątyni Jerozolimskiej „kamień na kamieniu”, Świątyni Parafialnej i Kościoła czasów mesjańskich – Apokaliptycznego Nowego Jeruzalem, mają wymiar ewangelizacyjny – spotkania z „kochającym Ojcem”. Znajdują się tu m.in.: miniatura świątyni Salomona, fragment ściany płaczu, grób i figura

Jezusa Zmartwychwstałego oraz wiele rzeźb i roślin, mających zachęcić odwiedzających do poznania Starego i Nowego Testamentu. Powierzchnia ogrodu została podzielona na pięć części: Ogród Historii Zbawienia, Ogród Krajobrazów Biblijnych, Winnica Pańska i Nauka Proroków, Dziecięcy Ogród Biblijny oraz Ogród dla Zakochanych. Całość ozdabiają rośliny znane z Ewangelii oraz Ziemi Świętej – między innymi palmy, drzewa oliwne, papirusy, winna latorośl, morwy oraz figi. Obok znajduje się kawiarenka i bezpłatny parking.

Ogrody sensoryczne: N 49° 20' 53.795, E 20° 53' 15.15, Aleja Zdrojowa, 33-370 Muszyna
Ogrody magiczne: N 49° 20' 46.331, E 20° 53' 5.517, Aleja Zdrojowa, 33-370 Muszyna
www.muszyna.pl

ul. Kościelna 64, 33-370 Muszyna
tel. +48 511 041 322
www.muszynskieogrodybiblijne.pl

fot. D. Radziak

▶ PLATFORMA WIDOKOWA W WOLI KROGULECKIEJ

Niezwykle atrakcyjna i charakterystyczna platforma widokowa w Woli Kroguleckiej koło Starego Sącza znajduje się na wysokości ok. 550 m n.p.m. Rozpościera się z niej wspaniały widok na Dolinę Popradu, Pasma Radziejowej, Kotlinę Sądecką oraz Beskid Wyspowy, a nawet Gorce. Aby dotrzeć do platformy „ślimaka”, wystarczy w miejscowości Barcice skrócić na most na Popradzie i kierować się w stronę Woli Kroguleckiej. Przy drodze znajdują się znaki informujące o odległości do

punktu widokowego. Obok „ślimaka” znajduje się wiata grillowa, a poniżej parking dla kilku samochodów. Platforma widokowa jest dostępna także dla osób poruszających się na wózkach. Stanowi ona również fantastyczny punkt do obserwacji nocnego nieba. Zachwycające panoramy gór warto obserwować też z perspektywy wież widokowych na: Radziejowej (1265 m n.p.m.), Eliaszówce (1023 m n.p.m.), Koziarzu (943 m n.p.m.) czy Jaworzu (880 m n.p.m.).

N 49° 30' 26.458, E 20° 40' 19.995
Wola Krogulecka
www.wstarymsaczu.pl

SUDECKIE BLISKO NATURY

Bobrowisko w Starym Sączu
Popradzki Park Krajobrazowy
Mofeta w Złockiem
Mofeta w Tyliczu
Czarna Młaka

fot. K. Bańkowski

▶ BOBROWISKO W STARYM SĄCZU

Bobrowisko to enklawa przyrodnicza w pobliżu Parku Wodnego „Stawy” w Starym Sączu. Można tu obserwować zwierzęta w ich naturalnym środowisku, m.in. bobra z jego tamami, żeremiami i całym systemem kanałów łączących zbiorniki wodne w okolicy oraz pary łabędzi niemych – będących przykładem wierności w świecie zwierząt (pary łączą się na całe życie), czaplę spotykaną na przelotach, a także cały mikrokosmos owadów i płazów. W ramach Bobrowiska powstała 400-metrowa kładka, a na

końcach pomostów obserwacyjnych ulokowano dwie czatownie przystosowane do obserwacji życia na stawach. Na jednej z nich (piętrowej) zamontowane są dwie lunety obserwacyjne. Ścieżka wyposażona jest w tablice z opisami charakterystycznych dla tego obszaru roślin i zwierząt. W czatowniach zamontowano także elementy tzw. „edutainmentu” – czyli edukacji poprzez zabawę. W ramach tego wyposażenia wykonano dioramy przedstawiające sceny związane ze stawami, które jeszcze kilka dekad temu były terenem żwirowni.

N 49° 35' 6.611, E 20° 38' 39.163
ul. Wielki Wygon, 33-340 Stary Sącz
www.wstarymsaczu.pl

fol. K. Bańkowski

POPRAZKI PARK KRAJOBRAZOWY

W 1987 roku utworzono na Sądeczynie Popradzki Park Krajobrazowy. Rozciąga się on w pasmach Jaworzyny i Radziejowej, Dolinie Popradu, a także częściowo w otulinie Małych Pienin. Pod względem powierzchni jest jednym z największych na terenie Polski. Wyróżnia się dominacją lasów (ok. 70% powierzchni) i dużą liczbą źródeł wód mineralnych (kilkadziesiąt zidentyfikowanych ujęć, co stanowi 20% wszystkich zasobów w Polsce).

Park położony jest w dorzeczu trzech rzek: Dunajca, Popradu i Kamienicy Nawojowskiej. Na jego obszarze występują surowce balneologiczne w postaci borowin (peloidów) oraz bogate

zasoby wód mineralnych i leczniczych zawierających wolny CO₂ w ilości powyżej 1 g/dm³.

Na obszarze Parku wytyczono kilkanaście rezerwatów przyrody i ścieżek przyrodniczych. Są to m.in. rezerваты: Cisów w Mogilnie, Barnowiec, Łabowiec, Uhryń, Żebracze, Las Lipowy Obrożyńska, Hajnik, Baniska, Lembarczek, Wierchomla, Kłodne nad Dunajcem, Pusta Wielka. Ponadto na terenie Sądeczyny funkcjonują: Rezerwat Krajobrazowy Okopy Konfederackie, Rezerwat Przyrody Nieożywionej Diable Skaty oraz Zespół Przyrodniczo - Krajobrazowy Wyspa Grodzisko na Jeziorze Rożnowskim (zwana „matpią wyspą”).

Spośród rezerwatów przyrody utworzonych na terenie Beskidu Sądeckiego aż 12 to rezerваты leśne. Najstarszy powstał około 1906 roku, a najmłodszy w dziewięćdziesiąt lat później. Niektóre z nich są łatwo dostępne (Łabowiec, Barnowiec) lub wręcz udostępnione (Las Lipowy Obrożyńska), ale są także rezerваты trudne do penetracji i niezbyt często odwiedzane (Hajnik).

O wyjątkowości Sądeczyny świadczą niezwykle nagromadzenie źródeł wód mineralnych i wykorzystujących je uzdrowisk. Nigdzie w Polsce na tak

niewielkim obszarze nie ma tylu miejscowości oferujących pobyty leczniczo-wypoczynkowe oraz wykorzystujących w kuracji zasoby z własnego terenu.

Wyjątkowa jest również sama rzeka Poprad, która płynie w odwrotną niż powinna stronę. Swe źródła ma po południowej stronie Tatr i powinna kierować się na południe do Adriatyku lub Morza Czarnego. Tymczasem w okolicach Muszyny przedostaje się na północną stronę Karpat i jest częścią dorzecza Wisły.

Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego Oddział Stary Sącz
Wola Krogulecka 82, 33-342 Barcice, tel. +48 18 446 09 00
www.zpkwm.pl

fot. K. Bankowski

fot. A. Klimkowski

MOFETA W ZŁOCKIEM

Mofeta im. prof. Henryka Świdzińskiego usytuowana jest w dnie bagnistego koryta potoku Złockiego koto Muszyny. Mofeta to zjawisko wulkaniczne, ekshalacja dwutlenku węgla z głębokich warstw geologicznych. Ten niezwykły pomnik przyrody nieożywionej to miejsce, gdzie ze szczelin w ziemi wydobywają się – z charakterystycznym bulgotem – pęcherzyki dwutlenku węgla. Wypływ CO₂ częściowo odbywa się pod pokrywą wody i dlatego jest doskonale widoczny. W kilkunastu punktach na powierzchni ok. 25 m²

nieustannie wydobywają się różnej wielkości i ze zmienną częstotliwością bąble CO₂. Na wyjątkowo atrakcyjną oprawę mofety wpływa jej otoczenie – bulgoczące rdzawożółte błoto, kolorystycznie kontrastujące z porastającą je intensywnie zieloną niskopienną roślinnością. Wybudowane trakty spacerowe umożliwiają zwiedzającym dokładną obserwację tego zjawiska. Obok wypływu dwutlenku węgla pod potokiem w Złockiem można obserwować „Dychawkę” – gaz wydobywający się z ziemi z suchego podłoża.

MOFETA W TYLICZU

W Tylliczu na terenie osady „Domki w Lesie” została odkryta największa mofeta w Karpatach składająca się z jedenastu połączonych ze sobą kręgów. Kręgi – każdy o średnicy około metra i tej samej głębokości – chronią bardzo dużą liczbę bulgotek i dychawek (ok. 50). Ciekawostką jest to, iż smak wody mineralnej z każdego kręgu jest inny. Z tylickimi mofetami wiąże się niesamowita historia. Od lat 60. XX wieku było to miejsce otoczone tajemnicą, jedną z największych w PRL. Oficjalnie prowadzono tam badania nad

pozyskiwaniem wydajnej paszy dla zwierząt. W rzeczywistości próbowano stworzyć skondensowany pokarm dla kosmonautów ze Związku Radzieckiego. Naukowcy mieli nadzieję, że algi słodkowodne, które w mofecie miały świetne warunki rozwoju, okażą się idealnym pokarmem dla zdobywców kosmosu. Ostatecznie jednak uznano, że nie są wystarczająco dobrze przyswajane przez organizm ludzki i ich produkcji zaniechano. Władze kazały zasypać kręgi. W 2011 r. mofeta została odkopana i udostępniona turystom.

N 49° 23' 15.908, E 20° 54' 10.198
Złockie 33-370, Muszyna
www.muszyna.pl

Al. Wolności 1, 33-383 Tyllicz
tel. +48 512 121 500, +48 512 121 501
www.domkiwlesie.pl

fot. A. Klimkowski

CZARNA MŁAKA

Czarna Młaka to leśne jeziorko położone na zboczach Malnika i Czarnych Garbów na północny wschód od centrum Muszyny. Jest pomnikiem przyrody i obiektem unikalnym w tej części kraju i gór. Młaka powstała kilkaset lat temu na skutek osunięcia się zbocza góry. Osuwisko zablokowało odpływ wody i dało początek zbiornikowi. Staw ma wymiary ok. 15 x 20 m, choć sama niecka powstała w wyniku osuwiska jest pięciokrotnie większa. Woda ma do trzech metrów głębokości. W chwili powstania staw miał powierzchnię

blisko 2000 m². Obecnie toń wody wolna od roślin jest dziesięciokrotnie mniejsza. Czarna Młaka zanika. Rośliny systematycznie zarastają brzegi, a dno zasypują opadłe liście. Za kilkaset lat jeziorko przestanie istnieć i zamieni się w wypełnione torfem bagno. Na brzegach zbiornika wybudowano specjalny pomost obserwacyjny i wiatę, ustawiono tablice informacyjne i miejsca do parkowania rowerów. Do Czarnej Młaki prowadzi dobrze oznakowana trasa z Muszyny i Powroźnika. Można ją pokonać spacerem w niespełna godzinę.

N 49° 21' 24.176, E 20° 56' 20.281
ul. Grunwaldzka, 33-370 Muszyna
www.muszyna.pl

SUDECKIE Z DZIECKIEM

Muzeum Zabawek w Krynicy-Zdroju
Sankostrada w Krynicy-Zdroju
Rajskie ślizgawki w Krynicy-Zdroju
Park linowy w Muszynie
Park rozrywki Labiland w Skrudzinie
Park linowy w Rytzu
Parki linowe w Krynicy-Zdroju
Park linowy w Gródku nad Dunajcem
Park linowy w Starym Sączu
Warownia Stara Baśń w Grybowie

fot. P. Kurnyta-Ciapala

▶ MUZEUM ZABAWEK W KRYNICY-ZDROJU

Muzeum Zabawek to niezwykle miejsce, w którym dzieci ze zdumieniem odkrywają zabawki z czasów dzieciństwa swoich rodziców i dziadków, a dorośli z uśmiechem przenoszą się w epokę dziecięcych fantazji. Zgromadzono tu ponad trzy tysiące światowej klasy eksponatów i zaprezentowano prawie wszystkie znane formy zabawkarstwa z niemal każdej epoki – od starożytności aż po lata 80. XX wieku. Są teatrzyki domowe, szopki bożonarodzeniowe, kolekcja zabawek historycznych, zabawki regionalne, zabaw-

ki znane z filmów, lalki i ich akcesoria, zabawki blaszane, militaria chłopięce, klocki, zwierzątka, zabawki optyczne, samograje i wiele innych. Misją Muzeum jest pokazanie, że zabawki to coś więcej niż tylko miniatury zwierząt lub pojazdów stworzone z myślą o najmłodszych. Każda zabawka stanowi bowiem odzwierciedlenie epoki, w której powstała. Jest wyrazem myśli cywilizacyjnej, prądów w sztuce i wrażliwości estetycznej. Jedną z atrakcji Muzeum jest w pełni wyposażona mini klasa szkolna sprzed 50 lat.

ul. Piłsudskiego 2, 33-380 Krynica-Zdrój
tel. +48 783 783 139, +48 693 634 114
www.muzeum-zabawek.pl

fot. A. Klimkowski

fot. A. Klimkowski

SANKOSTRADA W KRYNICY-ZDROJU

Sankostrada to całoroczny tor saneczkowy zlokalizowany w Krynicy-Zdroju za Halą Lodową przy ul. Park Sportowy Imienia Juliana Zawadowskiego 5, na stoku góry „Iwonka”. Jest to jeden z najdłuższych tego typu torów w Polsce. Długość trasy to niemal kilometr, a różnica poziomów pomiędzy stacją górną, a dolną wynosi 55 m. Czas zjazdu rynną - od 1,5 do 2 minut. Sanki mogą osiągać prędkość nawet ponad 40 km/h, ale dzięki hamulcom każdy porusza się z preferowaną przez

siebie dynamiką. Lubiący przyływ adrenaliny mkną z pełną szybkością, a ci, którzy wolą w czasie podróży podziwiać piękne widoki, zjeżdżają wolniej. Sankostrada jest oświetlona i czynna o każdej porze roku, z wyjątkiem dni deszczowych. Można również zamówić nocne zjazdy lub zorganizować tam imprezę integracyjną. Dzieci w wieku do 8 lat mogą korzystać z sankostrady wyłącznie pod opieką osoby dorosłej. Sanki przystosowane są tak by pomieścić dwie osoby.

RAJSKIE ŚLIZGAWKI W KRYNICY-ZDROJU

Rajskie Ślizgawki na Górze Parkowej w Krynicy-Zdroju są czynne od wiosny do późnej jesieni. Oferują zjazdy zjeżdżalniami rurowymi (różnica wysokości 12 m) od spokojnej fali, poprzez spiralę, aż po „Kamikadze”. Są świetną zabawą dla każdego, bez względu na wiek. Jedynie w czasie deszczu obiekt jest nieczynny. Na górnej polanie Góry Parkowej dodatkową atrakcją jest zjeżdżalnia pontonowa, gdzie po specjalnie przygotowanej trasie można najpierw zjechać pontonem, a nastę-

nie na przenośniku taśmowym (Sun-Kid) wyjechać z powrotem do punktu startu. Na szczycie Góry Parkowej (742 m n.p.m.) można wyjść lub wjechać kolejką linowo-terenową. Spacer z deptaku górską ścieżką zajmuje ok. 30 minut, a przejazd wagonikiem trwa trzy minuty. Dodatkową atrakcją podczas zdobywania Góry Parkowej jest ścieżka edukacyjna składająca się z kilkunastu przystanków i tablic informacyjnych.

Park Sportowy obok Hali Lodowej MOSiR
ul. Dąbrowskiego 15, 33-380 Krynica-Zdrój
tel. +48 18 471 58 10

Kolej Linowo-Terenowa Góra Parkowa – Polskie Koleje Linowe S.A.
ul. Nowotarskiego 1, 33-380 Krynica-Zdrój, tel. +48 18 471 22 62
www.pkl.pl

fot. A. Klimkowski

fot. A. Klimkowski

PARK LINOWY W MUSZYNIE

Park linowy na terenie Centrum Rekreacji i Sportu Zapoprządzie w Muszynie położony jest na obszarze 20 arów. To atrakcja dla dzieci od 3 do 13 lat. Trasa liczy 70 m długości i poprowadzona jest 1,5 m nad ziemią. Uczestnicy mają do pokonania 11 wieżyczek, które są początkiem lub końcem odcinków z przeszkodami o różnym stopniu trudności. Trasę rozpoczyna się „Pałaczkciem”, polegającym na wdrapaniu się po pionowej siatce z lin w górę. Następnie trzeba przedostać się przez „Bagno”, czyli zapadającą się siatkę, później należy przejść przez kilkume-

trową rurę, będącą tzw. „Chomikarnią” i skoczyć na pomost poręczowy oraz przedostać się na skrzynki, które można pokonać, trzymając się pionowych lin. Aby zaliczyć całą trasę należy jeszcze przejść przez „Lwie obręcze”, „Niedźwiadka”, „Tunel wiewiórki”, „Kacze łapy” i „Nietoperze”. Ostatnią przeszkodą jest pokonanie strachu i zjazd tyrolski na 20-metrowej linie w dół. Nad bezpieczeństwem uczestników zabawy czuwają wykwalifikowani animatorzy. Przygotowano również siatki zabezpieczające oraz piaskowe podłoże pod „tyrolką”.

Al. Zdrojowa 4, 33-370 Muszyna
tel. +48 506 066 978
www.zapoprzedzie.pl

PARK ROZRYWKI LABILAND W SKRUDZINIE

Labiland to Rodzinny Park Rozrywki w Skrudzinie położony w malowniczej okolicy pod stokami Przehyby. Główną atrakcją parku jest największy w Małopolsce labirynt edukacyjny. Ma 2000 m² powierzchni, na której znajduje się niezliczona liczba zakamarków i kilkanaście pytań-wskazówek, a właściwe odpowiedzi wskazują drogę do wyjścia. Labirynt jest wykonany z drewnianych paneli o wysokości ok. dwóch metrów. Na terenie Parku jest też tzw. mały labirynt z odkrytymi ścianami – dzięki temu dzieci mają stały kontakt wzrokowy z opiekunami, umożliwiając

cy bezstresowe korzystanie z atrakcji. W Labilandzie znajdują się również: „bilard kopany”, w którym zamiast bil używane są piłki, a kij zastępuje noga uczestnika gry, kregle plenerowe, minigolf, unihokej, dmuchana zjeżdźalnia, mini plaża, ścianka wspinaczkowa, szachy, mini park linowy, tyrolka, strefa zabaw dla najmłodszych dzieci oraz zaplecze gastronomiczne z wiatą grillową. Jest tu też wielka piaskownica, gdzie wraz z instruktorem, przy pomocy wykrywacza metalu młodzi odkrywcy mogą poszukać ukrytych skarbów.

Skrudzina 150, 33-388
tel. +48 693 464 179, +48 783 211 707
www.labiland.pl

fol. A. Klimkowski

fol. A. Klimkowski

PARK LINOWY W RYTRZE

Park Ablandia jest największym parkiem linowym w południowej Polsce. Łączna długość tras w powietrzu to prawie dwa kilometry. Park oferuje trasy: treningową, zieloną Standard – dla dzieci o wzroście ponad 130 cm i dorosłych, czerwoną Extreme o dużym stopniu trudności na wysokości do 18 m; czarną – 17 bardzo trudnych przeszkód na wysokości 8-20 m; zjazdową Pajęczak na wysokości ok. 17 m, żółtą – dla dzieci powyżej 6 lat, Smyk – dla dzieci powyżej 3 lat, na wysokości 0,5 m. W ofercie jest również stre-

fa Junior – w formie trasy linowej na drzewach z domkami i zjeżdżalnią. Park został wyposażony w bardzo bezpieczny, bezwypięciowy system asekuracji. Ablandia oferuje również rowerki wodne, big swing – ogromne wahadło na wysokości 20 m nad urwiskiem z szemrzącym w dole potokiem oraz kule zorbing – zjazd w kuli po torze terenowym. Nowością w parku jest PowerFAN czyli skok pionowy z 13 metrów symulujący ostatni etap skoku ze spadochronem. Na terenie parku działa również punkt gastronomiczny.

PARKI LINOWE W KRYNICY-ZDROJU

Krynicky Park Linowy położony jest u podnóża Jaworzyny Krynickiej. W parku do wyboru mamy 9 tras linowych: trasa bąbel – dla najmłodszych, w całości okryta siatkami zabezpieczającymi; trasa maluch – na wysokości metra nad ziemią, do pokonania z uprząż, rodzic może na niej samodzielnie przepinać dziecko przy poszczególnych przeszkodach; trasa niska – na wysokości 2 m, dla osób z łękiem wysokości oraz dzieci od 5 lat; trasa średnia zielona – na wysokości 4 m z gokartem na linach;

trasa średnia niebieska – ze zjazdami tyrolskimi nad rzeczką; trasa wysoka – 10 m nad ziemią; trasa ekstremalna – dla miłośników adrenaliny oraz dwie trasy zjazdowe. Dodatkowymi atrakcjami parku są: skok wahadłowy BIG SWING, ścianka wspinaczkowa z trzema drogami wejścia, mega trampolina, plac zabaw, a w wakacje – BUMPER BALL (skaczące kule). Z kolei na szczycie Góry Parkowej znajduje się Park Linowy „Mamut” obejmujący 4 trasy szczególnie przyjazne najmłodszym poszukiwaczom przygód.

Rytko 604, 33-343
tel. +48 18 547 44 44, +48 728 868 564
www.ablandia.pl

N 49° 24' 37.30, E 20° 55' 30.15
tel. kom. +48 660 313 091, +48 604 483 578
www.parklinowykrynica.pl

fot. A. Klimkowski

fot. A. Klimkowski

PARK LINOWY W GRÓDKU NAD DUNAJCEM

Lemur Park w Gródku nad Dunajcem to pięć tras o łącznej długości ponad 560 m. W jego skład wchodzi 62 przeszkody ukryte wśród drzew. Trasa siatkowa ma 55 m długości i przeznaczona jest dla najmłodszych, którym bezpieczeństwo zapewniają siatki rozpięte na każdej przeszkodzie; pomarańczowa - o długości 65 m, przeznaczona dla dzieci od 110 cm wzrostu, prowadzi na wysokości do 1,5 m nad ziemią i daje możliwość zmierzenia się z trudnościami trasy przepięciowej oraz korzystania z pomocy rodziców; żółta - przeznaczona dla osób mają-

cych powyżej 120 cm wzrostu, ma długość 90 m, składa się z tyrolki, siatek, belek, falochronu i zjazdu na talerzyku; zielona - przeznaczona dla osób od 140 cm wzrostu, o długości 155 m, ma zróżnicowane przeszkody wymagające nie tylko wysiłku mięśni, ale też wysiłku intelektualnego; czerwona - o długości 200 m, przeznaczona dla osób mających powyżej 140 cm wzrostu, wymagająca i atrakcyjna, do pokonania są m.in. belki, rower, pniaki, most tybetański czy zygzak. W wakacje park otwarty jest codziennie, a w maju i czerwcu w weekendy.

PARK LINOWY W STARYM SĄCZU

Park linowy w Starym Sączu położony jest przy Parku Wodnym „Stawy”. Obejmuje kilka tras: strefa Małego Lemura przeznaczona dla dzieci od trzeciego roku życia, w całości zabezpieczona siatkami, w skład której wchodzi trasa siatkowa oraz orczyk; trasa pomarańczowa - przeznaczona dla dzieci od 110 cm wzrostu, prowadzi na wysokości 1-1,5 m nad ziemią, opiekun może cały czas czuwać nad dzieckiem i pomagać mu w razie trudności, długość trasy 75 m; fioletowa - przeznaczona dla dzieci od 115 cm wzrostu, przeszkody na wysokości od 1-1,5 m; żółta

- przeznaczona dla dzieci od 120 cm wzrostu, rozmieszczona na wysokości 2-3 m, ma 140 m długości; niebieska - przeznaczona dla dzieci od 120 cm wzrostu, o długości 170 m; zielona - przeznaczona dla osób mających powyżej 140 cm wzrostu, w jej skład wchodzi łódka, wóz drabiniasty, go-kart i przejście przez okna, o długości 155 m; czerwona - najdłuższa i najwyższa trasa parku, o długości 380 m, przeznaczona dla osób od 140 cm wzrostu, zaczyna się ponad 120-metrową tyrolką nad wodą po czym prowadzi przez szlak ukryty w drzewach na wyspie.

N 49° 44' 55.021, E 20° 44' 3.556
Gródek nad Dunajcem 6, 33-318 tel. +48 534 535 469
www.lemurpark.pl

N 49° 34' 59.241, E 20° 38' 24.35
ul. Wielki Wygon (obok kąpieliska „Stawy”), 33-340 Stary Sącz, tel. +48 534 535 469
www.lemurpark.pl

fol. arch. Starej Baśni

WAROWNIA STARA BAŚŃ W GRYBOWIE

Rekonstrukcja Grodu Warownego Stara Baśń to miejsce utrzymane w klimacie średniowiecznego grodu. Na odwiedzających czeka kilkunastometrowa replika muru obronnego z mostem zwodzonym, wieże strażnicze, dziedziniec rycerski oraz Stara Kuźnia będąca sercem kompleksu. Tradycyjne wnętrza wykończone są w kamieniu, cegle i drewnie. Nastrój Starej Baśni podkreśla galeria sztuki, część muzealna oraz starodawne elementy wystroju. W warowni organizowane są wycieczki historyczno-edukacyjne

oraz zabawy średniowieczne, podczas których można spróbować sił w strzelaniu z łuku, rzucie oszczepem i poszukiwaniu skarbu. Atrakcją jest też inscenizacja „obrona grodu przed mongolskimi ordami” oraz pokazy średniowiecznego rzemiosła, wypieku chleba i wędzenia mięs. Na terenie obiektu działa również wypożyczalnia strojów historycznych. Należy pamiętać, że zwiedzanie jest możliwe tylko dla grup zorganizowanych. Turyści indywidualni mogą odwiedzić obiekt po wcześniejszym umówieniu.

ul. Grottgera 15, 33-330 Grybów
tel. +48 694 499 488
www.zamekstarabasn.pl

SĄDECKIE BIAŁE SZALEŃSTWO

Stacja narciarska Wierchomla
Stacja narciarska Jaworzyna Krynicka
Stacja narciarska Słotwiny Arena
Stacja narciarska Ryterski Raj
Stacja narciarska TYLICZ.ski
Stacja narciarska Master-Ski
Narciarstwo biegowe
Lodowiska

fot. A. Klimkowski

STACJA NARCIARSKA WIERCHOMLA

Stacja Narciarska Wierchomla to jedna z większych rodzinnych stacji w Polsce, zlokalizowana na stokach Pustej Wielkiej (1062 m n.p.m.). Dzięki specyficznemu mikroklimatowi śnieg zwykle utrzymuje się od listopada do marca. Wierchomla posiada oświetlone trasy zjazdowe o różnym stopniu trudności z pięknymi widokami na Beskid Sądecki i Tatry. Narciarze i snowboardziści mogą korzystać z wyciągu krzeselkowego oraz trzech wyciągów orczykowych. Z myślą o najmłodszych stacja przygotowała pierwszy i jedyny w Polsce, 350-metrowy tor Playcross

złożony z band i rollerów. Na snowboardzistów czeka aż 500 m wyśmienitej zabawy w Snowparku. Jazda na wszystkich wyciągach odbywa się przy użyciu jednego skipassu. Na terenie ośrodka znajdują się punkty gastronomiczne, wypożyczalnia, serwis oraz przechowalnia sprzętu narciarskiego. Stacja oferuje kursy nauki jazdy na nartach, również w przedszkolu narciarskim „Wierchołek”. W skład kompleksu wchodzi też hotel z basenem oraz drewniane domki zlokalizowane tuż przy stoku. Zimą warto również założyć rakiety śnieżne i... wędrować.

Wierchomla Mała 21, 33-350
tel. +48 18 414 31 30, +48 18 414 31 31
www.wierchomla.com.pl

fol. K. Bańkowski, A. Klimkowski

STACJA NARCIARSKA JAWORZYNA KRYNICKA

Charakterystycznym elementem Stacji Narciarskiej Jaworzyna Krynicka jest kolej gondolowa. Wspina się ona po zboczu Jaworzyny na wysokość 1114 m n.p.m. Na szczycie znajduje się kilka restauracji, które w ofercie poza daniami kuchni regionalnej mają również noclegi w klimatycznych pokojach. Stacja dysponuje ośmioma wyciągami orczykowymi, dwoma 4-osobowymi krzesetkowymi oraz szkoleniowym dla dzieci. Deklarowana łączna przepustowość to ok. 13 000 osób na godz. Do dyspozycji jest ponad osiem km tras narciarskich, w tym najdłuższa oświetlona w Polsce – nr 1 o długości 2,6 km. Jest podzielona na

dwie części – górną, z której wydzielona jest trasa nr 3 dla początkujących i dolną – typową trasę gigantową. Trasa nr 5 o długości kilometra i średnim nachyleniu 34% posiada homologację FIS (czarna). Popularne są trasy nr 2 i 2a – rodzinne (czerwone). Trasa nr 6 przebiega wzdłuż kolei gondolowej i ma długość kilometra. Wszystkie są dośnieżane i ratrakowane. Na terenie stacji czynna jest również wypożyczalnia i serwis sprzętu, sklepy sportowe oraz restauracja i bufet. Stan stoków i ruch na Jaworzynie można sprawdzić z domu dzięki kamerom transmitującym obraz online. Ze szczytu można podziwiać Beskid Sądecki,

część Beskidu Niskiego, Tatry, a przy dobrych warunkach pogodowych nawet Bieszczady ukraińskie. Na terenie stacji na części trasy nr 6 działa snowpark – jeden z najdłuższych i największych w Polsce. W jego skład wchodzi elementy jibowe o różnym stopniu trudności oraz wybiecia typu skocznia. Snowpark ma ponad kilometr długości i ok. 25 m szerokości, jest doskonale widoczny z wagoników kolei gondolowej, a do jego obsługi dedykowana jest 4-osobowa kolej krzesetkowa. Na jego terenie działają dwie linie prze-

jazdowe – jedna przeznaczona dla osób, które mają ochotę spróbować przygody w parku snowboardowym oraz dla najmłodszych narciarzy. Natomiast druga linia przeznaczona jest dla bardziej zaawansowanych narciarzy i snowboardzistów. Ponadto po przeciwnej stronie trasy nr 6 można spróbować sił w slalomie na tyczkach z pomiarem czasu. Wszystko to pod okiem doświadczonego instruktora. W górnej części trasy nr 3 działa także mały funpark (200 m) przygotowany głównie dla najmłodszych.

Czarny Potok 75, 33-380 Krynica-Zdrój
tel. +48 18 471 52 71
www.jaworzynakrynicka.pl

fol. A. Klimkowski

fol. A. Klimkowski

STACJA NARCIARSKA SŁOTWINY ARENA

Centrum Słotwiny Arena to ośrodek narciarski położony na południowo-wschodnim zboczu Drabiakówki (ok. 896 m). Do dyspozycji miłośników nart i snowboardu jest 12 trasjazdowych o różnej trudności mierzących łącznie ok. 6,5 km. Są tu dwie 6-osobowe kanyapy z osłonami przeciwwietrznymi i zimowy plac zabaw Kubuś-Ski na wyciągu szkoleniowym dla dzieci. Stacja zaprasza do uprawiania snowkitingu – zjazdu ze specjalnym latawcem.

Uzupełnieniem oferty jest 600-metrowy snowpark z 30 przeszkodami jibo-

wymi o różnym stopniu trudności. Są to: T-BOX – 6 m, RAIL – 6 + 10 m, T-BOX ŁAMANY 4 + 4 m, T-TRAPEZ – 9 m, dwa picnic table, drewniany poaljam, dwie rury PCV 8 m oraz profesjonalne skocznie – 10 m, 5 m, 3 m. Snowpark jest oświetlony i obsługiwany przez 3-osobowe krzesło oraz 2-osobowy orczyk. Działa także mini snowpark z pięcioma przeszkodami dla początkujących.

Na terenie Słotwin Areny znajduje się pensjonat i restauracja. Na szczycie góry pięknie prezentuje się wieża widokowa ze ścieżką w koronach drzew.

STACJA NARCIARSKA RYTERSKI RAJ

Ośrodek Ryterski Raj położony jest w Rytrze u podnóża Jastrzębskiej Góry (675 m n.p.m.), z której rozciąga się wspaniały widok na pasmo Beskidu Sądeckiego. Stacja dysponuje trzema wyciągami: 4-osobowym krzeselkowym, orczykowym i dywanowym dla dzieci o łącznej przepustowości 3000 osób na godzinę. Każdy członek rodziny znajdzie tu coś dla siebie, bez względu na umiejętności, jakie posiada. Sztucznie naśnieżany i oświetlony stok zapewnia doskonałe warunki do uprawiania narciarstwa nawet do późnych godzin wieczornych.

Przy stacji narciarskiej działa wypożyczalnia i profesjonalny serwis sprzętu oraz szkoła narciarska, która prowadzi naukę jazdy i umożliwia doskonalenie techniki jazdy na nartach i desce. Szkolenia obejmują: naukę najmłodszych dzieci (z wykorzystaniem form zabawowych („Rogasiowe przedszkole”)) oraz naukę młodzieży i dorosłych na każdym etapie zaawansowania. Przy dolnej stacji wyciągu krzeselkowego działa bezpłatny parking, ośrodek wypoczynkowy oraz punkt gastronomiczny serwujący m.in. regionalne przekąski.

ul. Słotwińska 51A, 33-380 Krynica-Zdrój
tel. +48 512 409 908, +48 18 471 57 17
www.slotwinyarena.pl

Rytró 302, 33-343 Rytró
tel. +48 882 807 112
www.ryterski.pl

fot. K. Bankowski

fot. A. Klimkowski

STACJA NARCIARSKA TYLICZ.SKI

Stacja narciarska TYLICZ.ski znajduje się w miejscowości Tylicz blisko Krynicy-Zdroju – na zboczach Bradowca (770 m). Położenie ośrodka w otulinie Popradzkiego Parku Krajobrazowego, spokojna okolica, dobry dojazd i konkurencyjne ceny noclegów zapewniają udany wypoczynek w gronie rodziny i przyjaciół. Ośrodek dysponuje dwoma wyciągami krzeselkowymi 3- i 4-osobowym o długości odpowiednio 750 m i 400 m, dwoma wyciągami orczykowymi oraz bezpiecznym, przeznaczonym dla najmłodszych wy-

ciągami Baby Ski. Zmodernizowane i urozmaicone trasy narciarskie zadowolą zarówno zaawansowanych, jak i początkujących miłośników białego szaleństwa. Stacja narciarska obejmuje siedem tras o łącznej długości 6 km, a ukształtowanie terenu umożliwia 11 różnych wariantów zjazdu ze szczytu Bradowca. Specjalnie wydzielony stok oferuje oddzielne polanki z wyciągiem taśmowym i gwarantuje bezpieczeństwo najmłodszych adeptów narciarstwa. Stacja zapewnia swoim gościom bezpłatny parking.

STACJA NARCIARSKA MASTER-SKI

Master-Ski to rodzinna stacja narciarska położona jedynie 200 m od tylickiego Rynku. Dysponuje 4-osobową koleją krzeselkową, trzema wyciągami i funparkiem ze zjazdem przez tunel. Na stokach przygotowano 12 tras o łącznej długości 7 km i o różnorodnym stopniu trudności oraz snowpark. Najkrótsza trasa ma 150 m długości, a najdłuższa to nartostrada oferująca ponad kilometr jazdy. Większość tras zaczyna się w tym samym punkcie, do którego prowadzi kolej krzeselkowa. Przygotowana także 400-metrową specjalną trasę

do jazdy na tyczkach i 100-metrowe poletko do jazdy na sankach. Stoki są naśnieżane, codziennie ratrakowane i oświetlone. Łagodne, szerokie trasy przygotowano z myślą o tych, którzy dopiero zaczynają swoją przygodę z narciarstwem. Bardziej wymagającym dedykowana jest główna szeroka trasa o równomiernym nachyleniu, która sprzyja jeździe „na krawędzi”. Na terenie stacji działa wypożyczalnia sprzętu sportowego, szkoła narciarska i szkoła snowboardingu. Można tu też skorzystać z bezpłatnego parkingu.

ul. Wolności 24, 33-383 Tylicz
tel. +48 18 471 13 56, +48 18 473 12 03
www.tylicz.ski

ul. Pułaskiego 11a, 33-383 Tylicz
tel. +48 781 323 355 (punkt informacji)
www.master-ski.pl

foto. A. Klimkowski

foto. A. Klimkowski

NARCIARSTWO BIEGOWE

Narciarstwo biegowe znajduje na Sądecczyźnie coraz więcej zwolenników. Dla nich przygotowano kilka specjalnych tras. Większość skupiona jest wokół Krynicy-Zdrój i Muszyny. **Trasa krynicka** Góra Parkowa – Tylicz to łącznie 13 km. Narciarze zachwycają się pięknymi widokami i panoramą okolic widoczną ze szlaku. Trasa ma oświetlony 2-kilometrowy odcinek Roma – szczyt Góry Parkowej. Całość jest ratrakowana i profesjonalnie przygotowana, przeznaczona raczej dla zaawansowanych biegaczy. **W Tylliczu** można też skorzystać z mniej wymagającej trasy. **Przy Osadzie „Domki w Lesie”** są dwie pętle o długości 2,5 km i 4 km, ratra-

kowane z założonym śladem, przeznaczone dla osób średniozaawansowanych i początkujących. Na miejscu jest parking dla samochodów osobowych i autokarów oraz wypożyczalnia nart biegowych, posiadająca także sprzęt dla maluchów wraz z serwisem narciarskim. Początkujący biegacze mogą skorzystać z zajęć w szkole narciarskiej, która w ofercie ma też przedszkole biegowe.

Trasy „U Leśników” w Krynicy-Zdroju zlokalizowane są pomiędzy drogą na Izwór i dolną stacją kolejki gondolowej w Czarnym Potoku. Oświetlone trasy: **zielona** (długość ok. 500 m) przeznaczona jest dla dzieci i uczących się

chodzić lub biegać na nartach, **żółta** (długość ok. 2,4 km) – dla początkujących, **niebieska** (długość ok. 2,8 km) – dla zaawansowanych. **Trasa ekstremalna** (nieoświetlona) dostępna jest tylko w dzień). Trasy są przygotowywane i utrzymywane przez Leśny Zakład Doświadczalny Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie. Uzyskały homologację FIS. Na miejscu jest duży parking i wypożyczalnia sprzętu.

Muszyna zaprasza na 3-kilometrową trasę przy lodowisku na „Zapoprądziu” (Al. Zdrojowa). Na bardziej wytiranych biegaczy czeka 6-kilometrowa trasa, która rozpoczyna się przy górnym wyciągu w **Szczawniku** i wie-

dzie aż do Bacówki nad Wierchomlą.

Na miłośników biegówek czekają także dwie trasy w **Ptaszkowej**, nieopodal Nowego Sącza. Są one utrzymywane przez gminny samorząd i zarządzane przez Gminny Ośrodek Sportu i Rekreacji w Grybowie. Mają długość 1 km i 1,5 km. Są wyasfaltowane, oświetlone, sztucznie naśnieżane i ratrakowane. Różnica poziomów wynosi od 24 m do 36 m. Trasy uzyskały homologację Polskiego Związku Narciarskiego, co umożliwia organizowanie zawodów i mistrzostw w biegach narciarskich. Informacje na temat tras można uzyskać dzwoniąc do CSZ Ptaszkowa pod numer +48 18 415 70 35.

fot. A. Klimkowski

LODOWISKA

Hala Lodowa w Krynicy-Zdroju posiada pełnowymiarowe lodowisko o wymiarach 30x60 m z trybunami mogącymi pomieścić 2635 osób na miejscach siedzących i ok. 300 osób na stojąco. W budynku hali czynna jest wypożyczalnia łyżew. Na lodowisku odbywają się mecze hokejowe, zawody w jeździe figurowej, treningi oraz 45-minutowe ślizgawki. Z tych ostatnich można korzystać już w sezonie letnim czyli od lipca do kwietnia. Na miejscu zapewniona jest fachowa opieka instruktorska. W Nowym Sączu, obok hali MOSIR przy

ul. Nadbrzeżnej działa lodowisko o powierzchni 800 m². Łyżwiarzy zaprasza też lodowisko-rolkowisko w Chełmcu. Obiekt jest zadaszony, a tafla ma wymiary 20x35 m i powierzchnię 700 m². Na miejscu działa wypożyczalnia i ostrzalnia łyżew oraz punkt gastronomiczny. Latem lodowisko zamienia się w rolkowisko. Zimą wszystkich miłośników łyżew zaprasza również Lodowisko w Białej Niżnej oraz basen w piwniczańskim Radwanowie, gdzie zamiast kąpieliska urządzana jest ogólnodostępna ślizgawka.

<https://nowosadecki.pl/lodowiskogokarty-i-minigolf>

SĄDECKIE SAKRALNE

Ołtarz papieski w Starym Sączu
Klasztor Sióstr Klarysek w Starym Sączu
Najstarszy kościół na Sądecczyźnie - Tropie
Kościół w Ptaszkowej
Kościół w Przydonicy
Architektura sakralna - kościoły
Cerkiew w Powroźniku
Cerkiew w Dubnem
Architektura sakralna - cerkwie
Sądeckie kapliczki

fot. D. Radziak

▶ OŁTARZ PAPIESKI W STARYM SĄCZU

16 czerwca 1999 r. papież Jan Paweł II na starosądeckich błoniach dokonał kanonizacji błogosławionej Kingi – patronki ziemi sądeckiej. Po uroczystości Ołtarz Papieski miał być zdemontowany, a świadkiem tego wydarzenia pozostać miała jedynie kapliczka z figurą Pana Jezusa Frasobliwego. Jednak zainteresowanie pielgrzymów i turystów Ołtarzem sprawiło, iż ta niezwykła pamiątka pozostała na miejscu w Starym Sączu. Mensa ołtarzowa pierwotnie wspierała się na dwóch słupach z soli kamiennej pochodzących z kopalni w Bochni. Ze względu na niszczący

wpływ warunków atmosferycznych, zostały one zastąpione granitowymi. Nad mensą ołtarzową zawieszono kopię wizerunku kanonizacyjnego błogosławionej Kingi pędzla Józefy Kamińskiej. Obok Ołtarza stoi kapliczka Pana Jezusa autorstwa Michała Gąsienicy Szostaka z Zakopanego. W dolnej zamkniętej części obiektu znajduje się Sala Pamięci Jana Pawła II. Ołtarz jest najważniejszą częścią Diecezjalnego Centrum Pielgrzymowania im. Jana Pawła II w Starym Sączu. Tuż obok znajduje się Dom Pielgrzyma „Opoka” oraz ogród dziecięcy i plac zabaw.

ul. Papieska 10, 33-340 Stary Sącz
tel. +48 18 446 14 39, +48 794 555 585
www.centrumopoka.pl

fot. K. Bańkowski

fot. A. Klimkowski

KLASZTOR SIÓSTR KLARYSEK W STARYM SĄCZU

Wizytówką Starego Sącza jest Klasztor Sióstr Klarysek ufundowany przez św. Kingę w 1280 r., który wraz z zespołem staromiejskim otrzymał status Pomnika Historii. W klasztornej świątyni na szczególną uwagę zasługuje unikalna barokowa ambona z 1671 r. z wyobrażeniem drzewa Jessego (drzewo genealogiczne Chrystusa i Jego Matki). W przedsionku kościoła znajduje się gotycka chrzcielnica z XV w. w kształcie ośmiobocznego kielicha z dekoracją maswerkową. Z 1699 r. pochodzi ołtarz główny autorstwa Baltazara Fontany, wykonany z czarnego marmuru oraz

stiuku. Fontana jest również twórcą ołtarzy bocznych. Do kościoła przylega – otwarta od nawy dużym oknem w marmurowej barokowej oprawie – XIV-wieczna kaplica św. Kingi. Po lewej stronie okna umieszczono tablicę pamiątkową ufundowaną w podziękowaniu za kanonizację św. Kingi oraz pobyt w tym miejscu papieża Jana Pawła II. W kaplicy widoczny jest barokowy ołtarz z posągami Księżnej, pod którym umieszczono srebrną trumienkę z relikwiami Świętej. Bliżej kraty znajduje się dawny sarkofag Kingi, w którym początkowo spoczywało jej ciało.

Plac św. Kingi 1, 33-340 Stary Sącz
tel. +48 18 446 04 99
www.klaryski.stary.sacz.pl

NAJSTARSZY KOŚCIÓŁ NA SĄDECCZYŹNIE - TROPIE

Kościół pw. śś. Andrzeja Świerada i Benedykta w Tropiu to murowany obiekt w stylu romańskim na wyniosłej kilkunastometrowej skale nad brzegiem Jeziora Czchowskiego. Według tradycji został zbudowany w 1090 r. obok ówczesnej pustelni. W prezbiterium widać resztki romańskiej polichromii z XII w. W ołtarzu znajduje się późnogotycki obraz Matki Bożej. Pozostałe elementy wyposażenia (polichromia, epitafium) są rokokowe i barokowe. Przy kościółku znajduje się pustelnia św. Andrzeja Świerada – kapliczka, w miejscu, gdzie, jak głosi tradycja, mieszkał świę-

ty żyjący w latach 980-1034. Obok niej widnieją resztki prastarego dębu, który miał się rozpaść, aby dać schronienie pustelnikowi. W świątyni znajduje się relikwiarz z relikwią Krzyża Chrystusowego z drzewa, które odnalazła w Jerozolimie matka cesarza Konstantyna Wielkiego św. Helena oraz relikwie św. Świerada. W 1965 r. w kościele w Tropiu prowadzono badania archeologiczne, podczas których, pod progiem dawnego wejścia, odkryto narożnik fundamentu jeszcze wcześniejszego obiektu, zapewne wczesno- lub przedromańskiego kościoła.

Tropie 6, 33-316 Rożnów
tel. +48 18 440 30 76
www.tropie-wiz.diecezja.tarnow.pl

fol. K. Bańkowski

fol. K. Bańkowski

KOŚCIÓŁ W PTASZKOWEJ

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Ptaszkowej to drewniany obiekt w tradycji gotyckiego budownictwa sakralnego, powstały w połowie XVI w. Wystrój i wyposażenie wnętrza pochodzą głównie z XVIII i XIX w. Ściany i niektóre sklepienia pokrywają polichromie ornamentalne i figuralne z lat 1929-1932. We wnętrzu dominuje ołtarz główny wykonany w tradycji późnobarokowej w 1864 r. z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem ufundowany przez Michała Stadnickiego w 1734 r. Oprócz niego są tu też dwa małe ba-

rokowe ołtarze boczne. W lewym znajduje się płaskorzeźba Serca Pana Jezusa, a w prawym gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem „ze słonecznikiem” z około 1420 r. Najcenniejszym zabytkiem jest płaskorzeźba „Modlitwa w Ogroju” dłuta Wita Stwosza z 1490 r. Do najstarszych elementów wyposażenia kościoła należy również chrzcielnica z 1506 r. Warto zobaczyć także rokokowy feretron – umieszczony w wieży na ścianie południowej – z figurą Najświętszej Marii Panny Niepokalanie Poczętej z drugiej połowy XVIII w.

KOŚCIÓŁ W PRZYDONICY

Kościół w Przydonicy pw. Matki Bożej Różańcowej, św. Jana Kantego oraz Matki Bożej Pocieszenia zbudowany został z drzewa modrzewiowego bez użycia piły i gwoździ w 1527 r. W gotyckiej tęczycy z 1530 r. wykrojonej w ośli grzbiet i profilowanej znajduje się krucyfiks oraz figury: Matki Bożej, św. Jana Ewangelisty i św. Marii Magdaleny. Do kościoła prowadzi troje drzwi: jedne ostrołukowe z malowanymi tarczami herbowymi „Gieralt” i „Gryf” oraz malowaną kratownicą, drugie z wykrojem w trójliść zamknięty

oślim grzbietem, a trzecie z wykrojem w ośli grzbiet z malowaną skośną kratą z rozetami na przecięciach i z napisem Paulusa Carpentariusa. W świątyni na uwagę zasługują również: ambona rokokowa z obrazem Chrystusa na zapiecku, chrzcielnica z fragmentami renesansowego trzonu XVI-XVII w. i kasetonowy sufit z malowanymi rozetami. Największym skarbem Przydonicy jest słynący łaskami obraz Matki Bożej Przydonickiej – dar Jana III Sobieskiego. Obecnie obraz przeniesiono do nowego kościoła.

N 49° 36' 20.195, E 20° 52' 12.91
Parafia: Ptaszkowa 91, 33-333, tel. +48 18 445 17 78
www.ptaszkowa.pl

N 49° 44' 3.147, E 20° 46' 27.431
Parafia: Przydonica 32, 33-318 Gródek n. Dunajcem, tel. +48 18 444 38 30
www.parafiaprzydonica.pl

Rożnów

Tabaszowa

Krużlowa

Krużlowa

Stary Sącz

Grybów

Nowy Sącz

Mogilno

Zbyszyc

Podegrodzie

fol. K. Bańkowski, E. Mrózek

ARCHITEKTURA SAKRALNA – KOŚCIOŁY

Warto odwiedzić kościoły w: **Grybowie** z 1909 r. (witraże figuralne, w lewej nawie słynący łaskami obraz Matki Bożej Przedziwnej z 1700 r.), **Krużlowej Wyżnej** (kasetonowe stropy, kamienna chrzcielnica z 1486 r., kopia słynnej gotyckiej rzeźby Madonny Krużłowskiej), **Juście** (XVI-wieczny obraz Matki Boskiej Częstochowskiej-Juścieńskiej, ludowo-barokowy obraz św. Justa z 1677 r.), **Mogilnie** z 1765 r. (gotycki krucyfiks z 1400 r., polichromie, kamienna chrzcielnica z pot. XVI w.), **Rożnowie** z XVIII w. (fragmenty polichromii z 1688 r., chrzcielnica z drewnianą pokrywą z 1663 r.), **Czarnym Potoku** z 1755 r. (obrazy Piety), **Tyliczu** (roko-

kowy ołtarz główny z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem – zwanej Tylicką – z XVI lub XVII w.), **Starym Sączu** (ołtarze boczne z XVII i XVIII w., barokowy obraz „Śluby Błogosławionej Kingi”), **Muszynie** (gotycka rzeźba Matki Bożej z Dzieciątkiem z około 1470 r., tabernakulum w kształcie świątyni z płasko-rzeźbą Zwiastowania z około 1600 r.), **Podegrodziu** (marmurowa chrzcielnica z 1409 r., dwa barokowo-ludowe posągi św. Biskupów z XVIII w., ornat z XVI w.), **Tabaszowej** (polichromia z 1895 r., rokokowe ołtarze z XVIII w., barokowy obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z XVIII w.), **Chomranicach** (polichromia ornamentalna z 1767 r.

w zakrystii, w ołtarzu głównym słynący łaskami obraz Matki Boskiej Chomranickiej), **Zbyszycach** (otwory strzelnicze, świadczące o obronnym charakterze gotyckiej budowli, kamienna barokowa chrzcielnica, stalle gotyckie z XVI w. i ołtarz główny z XVIII w. z obrazem Matki Bożej Łaskawej), **Piwnicznej-Zdroju** (obraz Bolesława Barbackiego – św. Józef z Dzieciątkiem), **Podolu-Górowej** (manierystyczny ołtarz główny z drugiej połowy XVI w., chrzcielnica kamienna z XVI w., barokowa ambona z XVII w.), **Moszczenicy Niżnej** (sklepienie kolebkowe, gotycki obraz św. Zofii z córkami z 1480 r., późnogotycki krucyfiks z XVI w.), **Kry-**

nicy-Słotwinach (obraz Serca Jezusowego z 1898 r.). Nad centrum **Nowego Sącza** góruje architektura bazyliki św. Małgorzaty wzniesionej wkrótce po lokacji miasta w XIV w. W 1448 r. kardynał Zbigniew Oleśnicki wyniósł ją do godności kolegiaty, a do godności bazyliki mniejszej świątynię wyniósł Jan Paweł II. Ciekawostką jest gotycka polichromia pochodząca z 1360 r. i odlana z brązu chrzcielnica z XVI w. Świątynia jest znanym w diecezji tarnowskiej sanktuarium zwanym sądecką „górną Tabor” dzięki znajdującemu się w niej obrazowi Przemienienia Pańskiego z kręgu Veraikon z XVI w. w głównym ołtarzu.

fol. A. Klimkowski

fol. A. Klimkowski

CERKIEW W POWROŹNIKU

Drewniana łemkowska cerkiew pw. św. Jakuba Młodszego Apostoła w Powroźniku zbudowana została prawdopodobnie w 1600 r. W zakrystii, niegdyś będącej właściwą świątynią, znajduje się niezwykle rzadko dziś spotykana polichromia figuralna z 1607 roku, a ikonostas z XVII wieku, znajdujący się w prezbiterium, wykorzystany jest częściowo jako tył barokowego ołtarza głównego, w którym umieszczono ikonę „Matki Bożej z Dzieciątkiem” – również z XVII wieku. Pozostałe ikony na bocznych ołtarzach mają unikatową

wartość. Do najstarszych zabytków należy rokokowa ambona z 1700 roku i dzwon z 1615 roku. Teren świątyni otacza kamienny mur z XX-wiecznymi rzeźbami przedstawiającymi świętych. Cerkiew w Powroźniku to najstarsza łemkowska cerkiew w Polsce i jednocześnie jedna z najstarszych na terenie polskich Karpat. Od 1951 roku jest to kościół rzymskokatolicki. W czerwcu 2013 r. została wpisana na **Listę Światowego Dziedzictwa Kultury UNESCO**. W 2019 r. cerkiew przeszła kompleksową renowację.

CERKIEW W DUBNEM

Cerkiew pw. św. Michała Archanioła w Dubnem reprezentuje styl zachodniołemkowski i położona jest na Szlaku Architektury Drewnianej. Została zbudowana w 1863 r., na miejscu spalonej świątyni z 1673 r. Wewnątrz zachowało się wyposażenie cerkiewne z XIX wieku.

Na szczególną uwagę zasługuje rokokowo-klasycystyczny ikonostas z sześcioma ikonami z 1895 r. autorstwa Antoniego Bogdańskiego, przedstawiającymi figuralne postacie świętych: Matki Boskiej z Dzieciątkiem, Chrystu-

sa Nauczającego, św. Mikołaja, św. Michała, św. Szczepana i Wawrzyńca oraz Chrystusa modlącego się w Ogrójcu.

Najcenniejszym zabytkiem w świątyni jest ikona barokowa „Ukrzyżowanie i złożenie do grobu”. Na wieży widnieje klasycystyczny dzwon z 1950 r. Wnętrze obiektu ozdobione zostało polichromią ornamentalno-figuralną z końca XIX w. Na kopule nawy przedstawiona jest Trójca Święta. Po wysiedleniu ludności łemkowskiej w latach 1945-1947 cerkiew została przemianowana na kościół rzymskokatolicki.

N 49° 22' 10.399, E 20° 57' 1.299
Powroźnik 50, 33-370 Muszyna, tel. +48 18 471 16 44
www.parafiapowroznik.pl

N 49° 18' 42.781, E 20° 58' 33.163
Dubne, 33-370 Muszyna
www.muszyna.pl

Andrzejówka

Królowa Górna

Zubrzyk

Polany

Binczarowa

Szczawnik

Jastrzębik

Wojkowa

Tylicz

Berest

fot. A. Klimkowski, K. Bańkowski, J. Wańczyk, E. Mrózek

ARCHITEKTURA SAKRALNA – CERKWIE

Będąc na Sądecczyźnie warto odwiedzić również cerkwie w: **Maciejowej** (kompletny ikonostas, ikona z XVII w. przedstawiająca Chrystusa w Jordanie), **Andrzejówce** (późnobarokowy ołtarz z XVIII w. „dzwon Ewy” – podwieszana u stropu metalowa sztaba z nawierconymi otworami, uderzenie w odpowiednie miejsce powoduje powstawanie dźwięków o różnej wysokości), **Kamiannej** (obraz przedstawiający świętego Ambrożego, patrona bartników), **Miliku** (ikony: Opłakiwanie Chrystusa z 1700 r. i Pieta z XVII w.), **Szczawniku** (późnobarokowy ołtarz boczny z 1729 r. z ikoną Przemienienia Pańskiego i obrazem

Chrystusa w Grobie, dzwon z 1707 r.), **Złockiem** (polichromia figuralno-ornamentalna z 1873 r., barokowy krucyfiks), **Łabowej** (ufundowana przez rodzinę Lubomirskich, polichromia z 1784 r. wykonana w tradycji malarstwa ruskiego), **Jastrzębiku** (polichromia ornamentalna z 1861 r., XIX-wieczny ikonostas z ikoną Chrystusa w Grobie, ikony z XVII i XVIII w.), **Łosiu** (kompletny ikonostas, bogata polichromia z 1935 r.), **Leluchowie** (ikonostas z 1895 r., ołtarz główny z baldachem z XIX w), **Boguszy** (polichromia z 1873 r., ikonostas z ok. 1670 r.), **Roztoce Wielkiej** (kompletny ikonostas, barokowy chór muzyczny z wybrzu-

szoną częścią środkową), **Wierchomli** (ikonostas, ołtarz z baldachem i tabernakulum z XIX w.), **Żegiestowie** (zbudowana na planie krzyża greckiego z kamienia i cegły), **Zubrzyku** (rzeźba naścienna z wyobrażeniem Krzyża św., pod którym stoi Matka Boża i św. Jan Ewangelista), **Bereście** (obraz z 1721 r. przedstawiający Matkę Boską Pokrow), **Czyrnej** (rokokowa ikona św. Paraskewy z XVIII w.), **Królowej Górnej** (polichromia neobarokowa na stropach i ścianach z początku XX w.), **Binczarowej** (ikonostas z XVIII w., kamienny ołtarz z 1967 r. z relikwiami św. Wojciecha), **Wojkowej** (rokokowy ikonostas i tabernakulum z XVIII w.),

Polanach (polichromia z 1862 r., nad ikonostasem malowany baldachim), **Muszynce** (ikonostas z XVIII w., ołtarz boczny z XVII i XVIII w., obraz św. Barbary – legenda mówi, że znajdował się on w połowym ołtarzu konfederatów barskich, gdy mieli oni swój obóz w okolicy Muszynki), **Florynce** (ikonostas z ok. 1875 r.), **Mochnacze Niżnej** (ołtarz główny z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej z 1956 r.), **Tylicz** (do nawy przy ikonostasie przylegają dwa, charakterystyczne dla wschodniej architektury cerkiewnej pomieszczenia dla śpiewaków – tzw. krłoty, które nigdzie indziej na Łemkowszczyźnie nie występują).

fol. K. Bankowski

ZABYTKOWE KAPLICZKI

Sądeckie kapliczki są niemal wszędzie - na polach, w lasach, przy domach i drogach. Przez wieki powstawały w miejscach, w których człowiek chciał wyrazić niebu wdzięczność za swe istnienie i powodzenie. Część z nich to wyraz pokuty i zadośćuczynienia za niekiedy bardzo ciężkie przewinienia. Nikt nie policzył sądeckich kapliczek, ale w każdej miejscowości jest ich przynajmniej kilka. Część z nich to pięknie usytuowane i wyjątkowo malownicze obiekty. W czasie wędrówek warto zwrócić uwagę m.in. na kapliczki w Popowicach, Rytrze, Januszowej, Gostwicy, Łomnicy-Zdroju, Mogilnie,

Jastrzębiku, Wojkowej, Myślcu, Dubnem czy w okolicach Piwnicznej-Zdroju. Niemniej interesujące są też obiekty w Niskowej i na Gliniku w Przydonicy. Ten ostatni wiąże się z postacią króla Jana III Sobieskiego, który wracając z wojny miał zatrzymać się w Przydonicy pod okazałą lipą, która dziś ma już sześć metrów w obwodzie. Interesująca jest też kapliczka w Niskowej koło Nowego Sącza w kształcie słupa z figurką z XVII w. Natomiast w muszyńskim Rynku warto zobaczyć dwie zabytkowe kapliczki z przelomu XVIII i XIX wieku poświęcone św. Nepomucenowi i św. Florianowi.

SĄDECKIE
SMAKI

Sądeckie lody
Miody
Owocowe klimaty
Sądeckie winnice
Legendarne procenty
Wody mineralne
Fasola z orzełkiem

fot. P. Kurnyta-Ciapala

▶ SĄDECKIE LODY

Każdy, kto przyjeżdża na ziemię sądecką, powinien spróbować niepowtarzalnego smaku sprzedawanych na wagę sądeckich lodów. W tym celu konieczne trzeba odwiedzić jedną z kilku lodziarni w centrum Nowego Sącza. Szukając prawdziwych lokalnych specjałów lodowych należy zwracać uwagę na to czy lodziarnia opatrzona jest tabliczką „wyrób tradycyjny” lub „wyrób własny”. Lody stały się swoistą wizytówką miasta. Na ich wyjątkowy smak składają się starannie wyselekcjonowane produkty najwyższej jakości od lokalnych dostawców: mleko, jaja, owoce oraz indywidualne wykań-

czenie produktów i ręczne dozowanie naturalnych dodatków. Sądeckie kręcenie lodów rozpoczęło się w 1937 roku i związane było z lodziarnią założoną przez Kazimierza Argasińskiego oraz cukiernią Michała Pilińskiego. Proces produkcji jest oparty na tradycyjnych maszynach i wieloletnim doświadczeniu właścicieli. Obecnie mało kto ich używa, bo wiąże się to z dużym nakładem pracy. Lody wyciągane są z maszyny ręcznie za pomocą specjalnych łopat. Taka produkcja lodów wymaga umiejętności i doświadczenia, gdyż jest to kluczowy moment wytwarzania lodów tradycyjnych.

fot. D. Radziak

fot. A. Klimkowski

MIODY

Wysokiej jakości sądeckie miody są znane i cenione nie tylko w obrębie kraju. Lokalną specjalnością wpisaną na listę produktów tradycyjnych jest miód spadziowy, który w postaci płynnej ma brunatne zabarwienie. Jest produkowany przez pszczoły ze spadzi z drzew iglastych (jodły i świerki). Spadz pojawia się tylko w określonych miejscach – najczęściej w górskich kotlinach na wysokości 200-700 m n.p.m., gdzie panuje specyficzny mikroklimat. Miód ma działanie antybakteryjne, jest źródłem minerałów i mikroelementów. Należy pamiętać, by nie podgrzewać go do temperatury ponad 40°C, bo traci cenne właściwości. Miody są pozyski-

wane na Sądecczyźnie od wielu stuleci. Pierwsze wzmianki na ten temat pochodzą z XIII wieku, kiedy to św. Kinga, ówczesna właścicielka ziemi sądeckiej, zrzekła się Starego Sącza wraz z 28 wsiami (łącznie z barciami) na rzecz Klasztoru Klarysek.

W Stróżach w „Sądeckim Bartniku” działa skansen i muzeum pszczelarskie z unikatową kolekcją ponad stu zabytkowych uli i narzędzi pszczelarskich. Można tu skorzystać z api-inhalacji. W pasiece można obserwować życie pszczół, organizowane są pszczelarskie warsztaty edukacyjne, okazjonalne „Biesiady u Bartnika” oraz nocne zwie-

dzanie z nauką pozyskiwania miodu. W domach gościnnych oczekuje się turystów, a restauracja „Bartna Chata” przygotowuje potrawy częściowo z własnych produktów. W gospodarstwie znajduje się specjalny Api Wóz, pszczele ścieżki edukacyjne dla dorosłych, dzieci i rodzin, imponujący zwierzyniec oraz bogata miodowa spiżarnia.

W Pasiece „Barć” w Kamiennej atrakcją jest pszczele ścieżka edukacyjna oraz możliwość oglądania życia plastra miodu. Pasieka znajduje się na wysokości około 650 m n.p.m. w górach, pośrodku lasów szpilkowych. „Barć” przez wiele lat

dostarczała miód Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II. W Kamiennej warto zwiedzić skansen uli o oryginalnych kształtach. Obok pasieki znajduje się dawna cerkiew prawosławna pw. św. Paraskewy o ciekawym wystroju nawiązującym do tradycji bartnych.

Gospodarstwo Pasieczne Miś zlokalizowane w Oblazach Ryterskich prowadzone jest przez tę samą rodzinę od trzech pokoleń. Gospodarstwo liczy 250 rodzin pszczelich, proponuje pokazy miodobrania, pogadanki na temat życia pszczół i warsztaty połączone z degustacją miodu, również dla grup szkolnych.

fol. P. Kurnyta-Ciapala

fol. P. Kurnyta-Ciapala

OWOCOWE KLIMATY

Jak ważnym sądeckim symbolem jest jabłko, najlepiej świadczy to, że od pokoleń właśnie te owoce były znaczącym źródłem utrzymania sądeckich rodzin. Szczególnie dogodnym miejscem dla sadowników jest Kotlina Łącka. To jej wyjątkowemu mikroklimatowi tutejsze jabłka zawdzięczają swój wyrazisty smak, zapach i soczystość. Są doskonałym źródłem witamin. Sądeckie owoce są bazą do produkcji naturalnych i ekologicznych soków powstających według tradycyjnych receptur m.in. w Tłoczni Maurera w Zarzeczcu koło Łącka, Tłoczni Pawłowski w Żbikowicach koło Łososiny Dolnej czy zakładzie „Owoc Łącki”

w Łącku. Soki te są nie tylko doceniane przez klientów i koneserów naturalnych smaków, ale też regularnie wyróżniane przez jury specjalistycznych festiwali. 18 października 2005 roku jabłka łąckie zostały wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych.

O miano sądeckiego owocu ubiegają się także maliny z Brzeznej, które 16 stycznia 2015 r. również zostały wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych. Niezwykłe odmiany o różnej wielkości owocach koloru czerwonego, żółtego lub czarnego są efektem programu twórczo-zachowawczego, jaki zapoczątkował Sadowniczy Zakład Do-

świadczalny z Brzeznej. Tu powstały odmiany o pięknych regionalnych nazwach, jak: Beskid, Litacz, Nawojka czy Laszka. Są one świetnie dostosowane do warunków klimatycznych w regionie. Polska hodowla malin jest jednym z największych tego typu przedsięwzięć w Europie. Odmiany z Brzeznej od lat cieszą się powodzeniem, a Polana znajduje się w czołówce najczęściej uprawianych na świecie. Maliny to soczyste, aromatyczne i pyszne owoce. Zawierają: kwas cytrynowy, jabłkowy, salicylowy, pektyny, antocyjany, cukry oraz witaminy C, E, grupy B, a także wiele substancji mineralnych – przede wszystkim potas, magnez i wapń. Li-

ście malin są bogate w garbniki, flawonoidy, kwasy organiczne, związki żywocowe i sole mineralne. Sądeckie sady obfitują również w gruszkę oraz liczne odmiany śliw, z których najbardziej znaną i lubianą jest śliwka węgierka. Doskonale nadaje się ona na powidła.

W menu mieszkańców regionu od wieków goszczą również chętnie zbierane borówki, w innych częściach kraju zwane czarnymi jagodami. Te pyszne dary lasu zamyka się w stoikach w postaci owocowych konfitur i wykorzystuje jako dodatek do deserów, gofrów i naleśników.

fot. P. Kurnyta-Ciapala

fot. D. Radziak

SADECKIE WINNICE

Choć bardziej kojarzy się z południem Europy, wino także należy do sądeckich specjałów. Uprawa winorośli na tych terenach ma tradycje sięgające średniowiecza. Świadczą o tym m.in. przekazy dotyczące św. Kingi. Od niemal ćwierć wieku winnice odradzają się na Sądecczyźnie. Powstały m.in. w Chetmcu, Łazach Brzyńskich, Jazowsku, Niskowej, Zbyszycach, okolicach Łącka, Moszczenicy. Najstarsza tutejsza winnica powstała pod koniec lat 90. w Łazach Brzyńskich. Dzisiaj rośnie tam ponad 250 odmian winorośli. Mitońnicy wina oraz ci, którzy chcą poznać specyfikę uprawy winorośli powinni zwiedzić winnicę i wi-

niarnię w Chodorowej niedaleko Grybowa. Odwiedzając winnicę można przenieść się do wyjątkowego świata winiarzy, zobaczyć w jaki sposób powstają sądeckie wina i cydr, skosztować ich na miejscu, a nawet wziąć udział w winobraniu. Gospodarze chętnie dzielą się wiedzą o tajnikach winiarstwa.

Winnica położona jest na wysokości 300-370 m n.p.m. na południowym stoku o nachyleniu około 17%. Dzięki temu winorośle mają dostęp do promieni słonecznych. Zwiedzanie winnicy (po wcześniejszym umówieniu się telefonicznym) wraz z degustacją win trwa ok. 2,5 godziny. Wina z Chodoro-

wej zostały wyróżnione m.in. złotymi medalami na Międzynarodowym Konkursie Galicja Vitis w 2015, 2017 oraz 2018 roku. Do uprawy winorośli najlepiej nadają się tradycyjne sadownicze tereny.

Winnice zakładane są na stokach dobrze nasłonecznionych o południowo-zachodniej wystawie. Sukces w uprawie zależy od odpowiedniego doboru sadzonek. Najlepiej sprawdzają się białe odmiany winorośli, którym nie przeszkadzają zimne noce.

Ciekawostką z historii winiarstwa jest to, że pierwotnie wina nie przechowywano w piwnicach, lecz na górnych piętrach

domów tuż przy kominie, by nabrało smaku dymu. Dopiero średniowieczni zakonnicy zaczęli je składować w piwnicach, by cenny napój uchronić przed barbarzyńcami. Do dziś wino pozostało symbolem dobrego smaku i wyrafinowania, a pijane w niewielkich ilościach dobrze wpływa na zdrowie. Enoturystyka staje się coraz bardziej popularna i zdobywa nowych zwolenników.

Winnice: Gródek, Fritz, Zawadka, Chodorowa znajdują się na Małopolskim Szlaku Winnym, czyli szlaku tematycznym dziedzictwa kulturowego regionu, który ma na celu promocję odradzającej się tradycji uprawy winorośli w Małopolsce.

fol. P. Kurnyta-Ciapala

fol. P. Kurnyta-Ciapala

▶ LEGENDARNE PROCENTY

Legendarnym trunkiem pochodzącym z Sądeckizny jest łącka śliwowa. W 1992 r. została ona zaliczona przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do „niematerialnych dóbr kultury”. Znaczący uważają, że o jakości śliwownicy stanowi lekko żółtawy osad. Im go więcej widać po lekkim zamieszaniu butelką, tym wyższej jakości destylatu można się spodziewać po otwarciu. Podobno najlepszą śliwownicę produkowano ze ściętych pierwszymi przymrozkami śliwek węgierki, które po przemrożeniu opadły z drzew. Takie owoce ponoć gwarantowały wysoką jakość wyrobu i odpowiednio jego „oprocentowanie”.

Innym trunkiem, który znalazł się na liście wyrobów tradycyjnych jest fasolówka związana z uprawą fasoli „Piękny Jaś” w Dolinie Dunajca. Produkcja wódki z fasoli koncentruje się w rejonie gminy Gródek nad Dunajcem. Wzmianki o tym sięgają czasów gorzelni w Rożnowie, w której jednym z surowców do produkcji alkoholu podobno była fasola. Produkcja fasolówki zajmuje ok. 6 tygodni. Wśród napojów tradycyjnych warto jeszcze wyróżnić dwie sądeckie specjalności: nalewkę łązkowską - jałowcówkę oraz miodówkę ryterską. Nalewki na bazie sądeckich owoców w rejonie Łącka i Łazów Brzyńskich są wytwarzane

od pokoleń. Nalewka jałowcówka to produkt powstały z destylacji ziemniaków z dodanymi już na wstępnym etapie gałązkami owocami jałowca. Dla uzyskania odpowiedniego koloru dodaje się jeszcze liści mięty. Miodówkę ryterską przygotowuje się z miodu spadziowego, lipowego wielokwiatowego (po równo), który się podgrzewa. Później do tego trzeba dodać dwa razy tyle źródlanej wody i zagotować. Sekret tkwi w smaku miodu i dodawanych w czasie gotowania przyprawach takich jak ziele angielskie, gałka muszkatołowa, cynamon, cukier waniliowy. Po zagotowaniu całość się precedza, dodaje spirytus i skórkę

pomarańczową. Po dwóch dniach następuje kolejne odciedzenie, a później przynajmniej miesięczne leżakowanie. Nalewka miodowa bywa pomocna przy przeziębieniach i jest w 100% naturalna. Przed laty miodówkę każdy pszczelarz przygotowywał na własny użytek. Służyła do częstowania gości oraz na sprzedaż. Trunek wyrabiali jedynie pszczelarze, których było stać na zakup spirytusu. Miodówka miała zwykle ok. 38% alkoholu. W sądeckich domach można również spotkać nalewki takie jak malinówka, wiśniówka, orzechówka czy pigwówka, a każdy gospodarz ma swoją tradycyjną recepturę wytwarzania.

fol. P. Kurnyta-Ciapala

fol. P. Kurnyta-Ciapala

WODY MINERALNE

Wody mineralne są wielkim skarbem ziemi sądeckiej i stały się podstawą lokalnego lecznictwa uzdrowiskowego. W tutejszych lasach można odnaleźć ponad 150 źródeł mających różnorodne właściwości lecznicze i zdrowotne. Część z nich nadaje się do eksploatacji i butelkowania. Często, źródła nawet niezbyt odległe od siebie, mają inny smak i właściwości. Amatorów orzeźwiającej wody można spotkać m.in. w Krynicy-Zdroju, Piwnicznej-Zdroju, Muszynie, Głęboku, Łomnicy-Zdroju, Wierchomli, Starym Sączu, Tylczu czy Żegiestowie-Zdroju.

Większość wód mineralnych w Krynicy-Zdroju jest wydobywana z głębo-

kości około 300 metrów, z wyjątkiem wody Zuber pochodzącej z głębokości niemal kilometra. Jest to jedna z najsilniejszych w Europie szczaw. Ma charakterystyczny „jajczany” smak i zapach. Pomaga w leczeniu chorób układu pokarmowego. Sądeckie wody są naturalnie nasycone CO₂, przez co rozpuszczają związki mineralne znajdujące się w tutejszych skałach, stąd duża ilość jonów magnezu i wapnia.

Krynicki Zdrój Główny to szczawa o neutralnym smaku, stosowana przy anemiach, krzywicach i zaburzeniach gruczołów dokrewnych, dostępna w Pijalni Główniej. Słotwinka pomaga w schorzeniach przewodu pokar-

mowego, miążdżycy, dostępna jest w pijalniach i butelkowana. Woda Józef stosowana jest w leczeniu schorzeń dróg moczowych i nerek, Mieczysław - do leczenia chorób żółtkowych, wątroby i dny moczanej, Tadeusz - przy problemach przewodu pokarmowego. Kryniczanka pobudza apetyt, reguluje przemianę materii i obniża poziom cholesterolu. Na terenie Krynicy-Zdroju znajdują się też źródła: Ciurkacz przy ul. Pułaskiego, Miłość i Słoneczne na Górze Parkowej. Źródło Bocianówka ozdobione jest figurą bociana i dziecka, a legenda mówi, że woda pomaga w leczeniu niepłodności.

Woda z Muszyny - Stanisław i Józef uzupełniają niedobory wapnia i magnezu, wspomagają przy stanach zapalnych przewodu pokarmowego i kuracji antybiotykowej. Woda ze źródła Antoni poprawia przemianę materii. Milusia to woda lecznicza o orzeźwiającym smaku, najlepiej smakuje prosto z kranika i pomaga w leczeniu chorób reumatologicznych i otyłości. Woda Anna, podobnie jak Grunwald posiada właściwości przeciwwzapalne i antyalergiczne. Niezwykle popularna Muszynianka rozlewana jest z odwiertów zlokalizowanych na terenie Popradzkiego Parku Krajobrazowego. Jest wodą alkaliczną, wysokozmineralizo-

fot. A. Klimkowski

fot. P. Kurnyta-Ciapala

WODY MINERALNE

waną, magnezowo-wapniową. Ilość magnezu zawarta w półtoralitrowej butelce Muszynianki pokrywa dzienne zapotrzebowanie na ten pierwiastek.

Wody z Tylicza charakteryzują się dużą zawartością żelaza. Okolice Bradowca obfitują w liczne wyсіki szczytowe wraz z ekshalacjami dwutlenku węgla (Syhowne, Źródło Wędrorców, Źródło T 21).

Wody z Źegiestowa-Zdroju to m.in. Anna, która po kilku godzinach traci swoje własności i wytrąca się z niej żelazisty osad, Zofia II – ujęcie w Łopacie Polskiej (nieeksploatowane), Źegiestów II, Andrzej II (nieeksploatowane).

W Szczawniku zlokalizowany jest Źródło Za Cerkwią, pomnik przyrody nieożywionej. Znanе są również: Wapienne, Iwona, Stanisław, Józef (butelkowana jako Muszyna Cechini).

Wody z okolic Piwnicznej-Zdroju to m.in. popularna Piwniczanka wskazana jako uzupełnienie codziennej diety, Wierchomlańska i Julian. Z kolei w okolicy Łomnicy-Zdroju znanymi wodami są: Łomniczanka, Rogaś, Stanisław, Stefan. Z kolei cudowne źródło św. Kingi ze Starego Sącza znane jest z cudownej mocy od kilkuset lat. Istnieją dziesiątki opisów uzdrowień za sprawą tej właśnie wody.

FASOLA Z ORZEŁKIEM

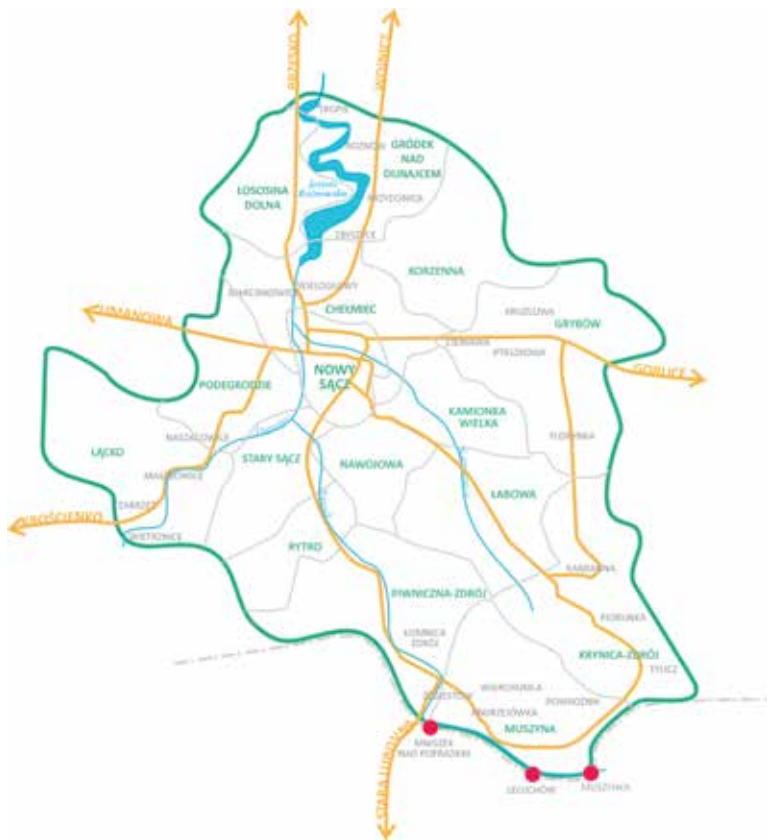
Sądecką wizytówką stała się również fasola z orzełkiem, zwana „fasolą niepodległości”. Jako patriotyczna pamiątka przetrwała prawdopodobnie tylko na Sądecczyźnie, gdzie trafiła w 1980 r. - według opowieści mieszkańców - z dawnych kresów wschodnich. W okresie zaborów, traktowano ją tam jako symbol patriotyczny. Tak samo postrzegali ją zaborcy represjonując tych, którzy ją uprawiali. Zwykle sadzono ją w tajemnicy, pośród ziemniaków, aby nie była widoczna. W ten sposób przetrwała do czasów niepodległości, a wyrazem tradycji patriotycznych związanych z fasolą był

zwyczaj przygotowywania z niej przynajmniej jednej potrawy wigilijnej.

Jej nasiona mają charakterystyczną wiśniową plamę przypominającą kształtem polskiego orła. Ma ona bardzo trwałe cechy gatunkowe, nie zmienia swojego kształtu i wyglądu oraz nie krzyżuje się z innymi odmianami. Smakuje tak samo, jak inne odmiany fasoli. Ponieważ jest to fasola karłowa, łatwo się ją hodzi, nie wymaga zabiegów związanych z osadzaniem tyczek.

W roku 2010 fasola z orzełkiem została zarejestrowana w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi i wpisana na Listę Produktów Tradycyjnych.

Powiat Nowosądecki położony jest w południowo-wschodniej części województwa małopolskiego. Od południa graniczy z Republiką Słowacką. Siedziba władz Powiatu Nowosądeckiego znajduje się w Nowym Sączu.

Gminy (16): Chełmiec, Gródek nad Dunajcem, Grybów, Kamionka Wielka, Korzenna, Łabowa, Łącko, Łososina Dolna, Nawojowa, Podegrodzie, Rytró, Krynica-Zdrój, Muszyna, Piwniczna-Zdrój, Stary Sącz i miasto Grybów.

Powierzchnia: 1550 km² (tj. 0,49 % powierzchni kraju), z czego większość zajmują tereny górskie i wyżynne.

Ludność: ok. 212 tys. mieszkańców, stanowi to 0,5 % mieszkańców Polski.

Rzeki, jeziora: rzeki – Dunajec, Poprad, Kamienica, Biała; jezioro – Rożnowskie.

Pasma górskie: Beskid Sądecki, Beskid Niski, Beskid Wyspowy.

Wydawca:

Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu

© Copyright by Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu, 2020

ul. Jagiellońska 33, 33-300 Nowy Sącz
tel. +48 18 41 41 600, fax +48 18 41 41 700
e-mail: powiat@nowosadecki.pl
www.nowosadecki.pl
www.sadeckie.eu

Wszelkie prawa zastrzeżone | All rights reserved

Opracowanie tekstu:

Edyta Wyszomirska-Duda, Kludia Maciak

Projekt graficzny i DTP:

Paulina Kmak-Domiter, Jakub Gondek

WYDAWCA

Starostwo Powiatowe w Nowym Sączu
ul. Jagiellońska 33, 33-300 Nowy Sącz
tel. 18 41 41 600, fax 18 41 41 700
e-mail: powiat@nowosadecki.pl
www.nowosadecki.pl

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

ISBN 978-83-62735-51-8

SADECKIEzaprasza

SADECKIE_zaprasza

SADECKIE_zaprasza

SADECKIE